

tanto numero non curat, sed silet Scriptura.

22. FILII SEM: ELAM. — Unde Elamita, id est Persae: sic ab Assur Assyrii, a Lud Lydi, quorum rex fuit Croesus; ab Arphaxad Chaldaei descendunt, inquit S. Hieronymus (4).

ARAB. — Inde Aramei, id est Syri. Nota, in Scripturis Syriam late patere, et comprehendere Armeniam, quin et Mesopotamiam, quae dicitur *Arām naharāhīm*, id est Syria duorum fluviorum, quia interiacet inter Tigrim et Euphratem, uti fuissem dicam cap. XXV, vers. 20 (2).

24. HEBER. — A quo orti et dicti sunt Hebraei, qui primigeniam paradisi linguam, Hebraeam scilicet, cum vero Dei cultu soli retinuerunt in divisione gentium et linguarum in Babel, quamquam et alia sit origo vocis *Hebraeus*, ut dicam cap. XIV, vers. 13.

Putant aliqui Heber natum esse eo tempore, quo Arphaxad avus descendens ex Armenia trajecit fluvium Tigrim, et primo omnium consedit in Chaldaea, ac propterea infantem tunc natum appellasse Heber, id est *transiens*, scilicet Tigrim. Cui opinioni favet id quod docet S. Hieronymus et Josephus, lib. I *Antiq.*, cap. VII, scilicet, ab Arphaxad prodisse Chaldaeos (3).

25. PHALEG, EO QUOD IN DIEBUS EJUS DIVISA SIT TERRA. — Phaleg enim hebraice idem est quod divisio: haec divisio et dispersio contigit in Babel, de qua cap. XI.

Quaeres, an haec divisio linguarum et gentium contingerit in ortu, an in medio, an in fine vitae Phaleg? S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.* cap. XI, et Pererius censent eam in ortu Phaleg contigisse: inde enim puer nominatus est Phaleg.

Secundo et melius Hebraei, S. Hieronymus, Chrysostomus, Tostatus et Lyranus censent eam contigisse, non in ortu, sed durante vita Phaleg: pater enim ejus Heber, vir sanctus, vaticinans filio nascenti nomen Phaleg imposuit ab eventu, non praesenti, sed futuro, quem in spiritu praevidebat.

Haec dico verius videri, sub annum 170 a diluvio, cum jam Phaleg esset 70 annorum (natus est enim anno 101 a diluvio, ut patet cap. XI, vers. 15 et 16), factam esse hanc divisionem. Probatur primo, quia sub hunc annum 170, in Babel

(4) Primus ille tantum, qui regionem circa Niniven, Graecis Adiabonem dictam, incolabant, Assyrii dicebantur; deinde autem Assyrium nomen latius patebat, et Syrorum etiam comprehendebat.

(2) Vers. 23 *וְיָרַד* esse Arabiae Desertam partem septentrionalem, Euphrati et Mesopotamiae contiguam, probabile est. Hieronymo et Josepho est Armenia pars; Michaeli vero hanc vocem cum Aramæo *אֲרָמַי*, *arāmī*, conferenti, verisimiliter videtur, Caelo-Syriam illo nomine intelligi. Nominis *וְיָרַד* ne vestigium quidem apud exteros reperire potest Bochartus. Nominis *וְיָרַד* satis verisimiliter emittit idem intelligendos esse *montes Masii*, qui Nasibi urbi a septentrione imminet, incolas.

(3) Sale tum veterum nonnullis, tum Bocharto, Salsiorum conditor creditur.

facta hac divisione, regnare cepit Nemrod, ut dixi vers. 10; secundo, quia Scriptura hic non ait, in ortu, sed in diebus Phaleg divisam esse terram; tertio, quia anno 101 a diluvio, cum natus esset Phaleg, non videntur homines ita propagati fuisse, ut possent dividi in 70 gentes et linguas; erat enim tunc secunda tantum, aut ut suum annum tertia generatio a diluvio. Adde, quod magis urget: Heber genuit anno 34 aetatis suae Phaleg, et post eum, ut videtur, genuit Jectan. Jectan autem plures habuit filios, uti hic dicitur, qui scilicet in dispersione Babel jam grandaevi, in suam quisque regionem, gentem et linguam, aequae ut alii, qui hic nominantur, dispersi sunt, ut patet vers. 31. Ergo non in ortu Phaleg, sed eo jam grandaevio (utpote cuius junior frater Jectan tot tantumque grandaevos jam haberet filios), divisa est terra. Ita Diodorus, Lipomanus et alii.

Respondet S. Augustinus Jectan, non juniorem, sed senioresem fuisse Phaleg. Verum hoc parum videtur probabile: nam prior hic nominatur Phaleg, quam Jectan; sed esto sit verum, exiguo tempore ante Phaleg natus debuit Jectan: nam Phaleg natus est anno Heber patris 34; sit ergo Jectan natus anno 30 aut 25 Heber, sic fuerit ut summum novem annis senior Phaleg; itaque non potuit Jectan in ortu Phaleg habere filios tot et tantos.

Hinc sequitur falsum esse quod tradunt Hebraei in *Seder Olam*, scilicet hanc divisionem linguarum et gentium factam esse in fine vitae Phaleg, puta sub annum 340 a diluvio, 10 nimirum annis ante mortem Noe; nam hoc anno 340 jam natus erat Abraham, eratque 48 annorum: jam vero ante Abraham, Ninus contra Zoroastrem plurimis contractis gentibus dimicarat, uti dixi sub *h. c.* cap. praecedentis: erant ergo tum gentes jam pridem ante divisam et dispersas (4).

29. OPHIR, HAVILA. — Inde Indii et variae Indorum gentes, ita S. Hieronymus et Arias, qui ad Jobab pariter refert novi orbis partem illam, quae dicitur Paria. Reliquorum qui hic nominantur, propagines incognitae sunt (5).

(4) Jectanem ejusque posteros Arabiae Felicis partem, hodie dictam ab indigenis *Iemen*, id est, regionem ad dextram seu austrum sitam, occupasse, Bochartus ostendit. Hodiernum Jectanis nomen superest in rebus quaedam Arabiae *Kactan* dicta; quo ipso nomine Arabes Jectanem appellant, cuius posteros sese esse dicunt. Vit. Niebuhr. *Beschreibung von Arabien*, pag. 275.

De nominalibus vers. 26 commemoratis, vix aliquid constat, nisi quod his indicentur Arabiae populi.

Vers. 27 *Adramam* Bochartus putat fuisse *Drinatam* Pini; *Hitt. Natur.* lib. VI, cap. XX, ad fretum sinus Persici. *Usal* vetus est nomen urbis hodie ab Arabibus dictae *Sanna*, in Arabia Felice. *Decla*, qua in Arabia parte sedem habuerit, definiti haud potest.

Vers. 28. De *Ebal* et *Abimael* nil certi constat. *Saba* esse Sabaeos, celebrem olim Felicis Arabiae populum, cui metropolis Mariba, demonstravit Bochartus.

(5) *Ophir* vix dubium est esse nomen alicujus regionis Arabiae orientalis, sive australis, ad mare sitae. Cf. I *Reg.*

31. ISTI SUNT FILII SEM SECUNDUM COGNATIONES ET LINGUAS. — Hinc Philaetrius, lib. *De Haresibus* cap. CVI, firmiter credendum esse docet, quod ante turrim Babel variae fuerint linguae, sed quas homines omnes tunc intellexerint; in dispersione vero Babylonica, in quoque patrefamilias unam tantum mansisse linguam, a lingua alterius cuiuslibet patrifamilias diversam. Huc accedit Nicolaus de Cusa, qui in *Compendio*, cap. III, ait, quod adeo fuisse copiosam primam dicendi artem ex multis synacynismis, ut omnes, quae sunt postea divise linguae, continerentur in ipsa, ipseque Adam, si quis illis loqueretur, omnes intelligeret, cum omnia vocabula imposuerit, et multis peritia linguarum subito concessa sit.

Verum hoc falsum esse patet cap. seq., ubi ante hanc dispersionem terra dicitur fuisse labii unius et linguae. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio; lingua enim hic vocantur non quae jam erant, sed quae paulo post erant futurae in Babel. Ita S. Augustinus, Rupertus et alii.

32. AB HIS DIVISE SUNT GENTES. — Communiter SS. Augustinus, Hieronymus, Prosper, Epiphanius numerant 72 gentes et linguas, in quas divisi sunt homines in dispersione Babel: tot enim personae, puta septuaginta duas, hoc capite nominatae

cap. IX, vers. 28; cap. X, vers. 32. *Havila* videtur esse Arabiae Felicis regio quae hodie *Chaudan* dicitur, quam Niebuhr, *Beschreibung von Arabien*, pag. 280, dicit, a paucis miliaribus a Sanna abesse. *Jobab* inhabitas Ptolomei designare videtur, quorum metropolim *Nagaran* esse dicit. Ergo *Nagran*, urbs celeberrima, regni Homeritarum saepe sedes, nunc provinciae Hamdan primaria, metropolis olim Jobabitarum fuit, ut Michaelis ostendit.

Vers. 30. *Messa* Michaeli est *Mesene* antiquorum, ad ostia Tigridis et Euphratis sita, quia Syri totam ad Euphratem Tigridis regionem infra Seleuciam, usque ad sinum Persicum, *Maischan*, aut nomine pleniore *Euphratem Maischanam*, quae et *Bassoran* eodem nomine vocant. Et hanc regionem Jectanite habitasse videntur, ut Michaelis pluribus ostendit. *Sephar* Michaeli ea regio videtur, quae Arabibus *Phahama* vocatur, id est, littoralis et declivis Arabiae ad mare Erythraeum.

et enumeratae reperiuntur, nimirum 14 ex filiis Japhet, 31 ex filiis Cham, 27 ex filiis Sem. Addunt enim ipsi Canaan, quem addunt Septuaginta. Verum cap. seq. ostendam dependem esse Canaan. Rursum demanda sunt hic nomina patrum: nec enim patres diversam a filiis fecere familiam aut gentem: his ergo demptis, restant 55 filii, a quibus singulis singulae gentes ortae sunt, cum in dispersione Babel singulae propriae linguae vel idiomata sortita sunt; quae de re vide fuisse Peterium, lib. XV et XVI.

Ex dictis sequitur gentes has toto orbe, ac consequenter tam per inferius, quam per superius hemisphaerium esse dispersas. Unde sequitur alias alii esse antipodes, et adversis vestigiis insistere et ingredi. Antipodes esse negavit Plinius, lib. II, cap. LXVII, Cicero, Mela, et Nazianzenus, epist. 71 ad *Posthomanum*, et Augustinus lib. XVI *De Civitate* IX. Ratio eos movens erat, Oceani inter hunc orbem et novum interjecti immensitas, quae eis videbatur esse impermeabilis; ut ex hoc orbe ad novum transire non poterint homines. Sed ad hanc rationem respondi cap. VIII, vers. 17. Jam enim ex navigationibus Hispaniarum constat Americam ab hominibus incolli, eosque nus esse antipodes.

Rursum hinc colligitur gentes has dispersas esse per omnia mundi climata, atque habitare non tantum intra Tropicos, sed etiam extra eos, ac pene sub polis, insuper sub Aequinoctiali, sub quo veteres olim posuerunt Zonam torridam, quam ob aestum censuerunt esse inhabitabilem. Sed ex iisdem Hispaniarum navigationibus constat Zonam torridam ab hominibus incolli, esseque temperatam, idque tum multitudine imbrum, tum dierum aestivorum brevitate, tum Oceani vicinia, tum ventis perpetuis, quibus perfluit, tum aliis divinis providentiae modis et remediis, uti docet oculatus testis Josephus Acosta, lib. II *De Novo orbe*, cap. VIII et sequent. Sic enim Deus implet decretum suum, quo sanxit cap. I, vers. 28: « Replete terram. »

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, extruitur turris Babel. Secundo, vers. 7, lingua dividuntur, et gentes disperguntur. Tertio, vers. 10 tertitur genealogia Sem usque ad Abraham, qui ex Ur Chaldaeorum migrat in Haran et Chanaan.

1. Erat autem terra labii unius, et sermonum eorundem. 2. Cumque proficiscerentur de Oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo. 3. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cemento. 4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cuius culmen pertingat ad caelum: et celebremus nomen nostrum, atquequam dividamur in universas terras. 5. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et tur-

rim, quam aedificabant filii Adam, 6. et dixit: Ecce, unus est populus, et unum labium omnibus: coeperuntque hoc facere, nec desisterat cogitationibus suis, donec eas opere compleant. 7. Venit igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. 8. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessarunt aedificare civitatem. 9. Et idecirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universe terrae: et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. 10. Haec sunt generationes Sem: Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxad biennio post diluivum. 11. Vixitque Sem, postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: et genuit filios et filias. 12. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale. 13. Vixitque Arphaxad, postquam genuit Sale, trecentis tribus annis: et genuit filios et filias. 14. Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. 15. Vixitque Sale, postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: et genuit filios et filias. 16. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg. 17. Et vixit Heber, postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: et genuit filios et filias. 18. Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu. 19. Vixitque Phaleg, postquam genuit Reu, ducentis novem annis: et genuit filios et filias. 20. Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug. 21. Vixit quoque Reu, postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: et genuit filios et filias. 22. Vixit vero Sarug triginta annis, et genuit Nachor. 23. Vixitque Sarug, postquam genuit Nachor, ducentis annis: et genuit filios et filias. 24. Vixit autem Nachor viginti novem annis, et genuit Thare. 25. Vixitque Nachor, postquam genuit Thare, centum decem et novem annis: et genuit filios et filias. 26. Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nachor, et Aran. 27. Haec sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor, et Aran. Porro Aran genuit Lot. 28. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terra nativitatis suae in Ur Chaldaeorum. 29. Duxerunt autem Abram et Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai: et nomen uxoris Nachor, Melcha, filia Aran, patris Melchae, et patris Jeschae. 30. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. 31. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Lot filium Aran, filium filii sui, et Sarai nurum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldaeorum, ut irent in terram Chanaan; veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi. 32. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

Vers. 1. 1. ERAT AUTEM TERRA LABII UNUS, — loquela unius, scilicet Hebraica; est metonymia. Hebraeam enim primam et communem omnium hominum, tam ante diluivum, quam post usque ad fabricam turris Babel, fuisse loquelam et linguam, patet ex etymis et significatione nominum Adam, Evæ, Cain, Seth, Babel, Phaleg, Abram, Isaac, Jacob et aliorum, quae tradit ipsa Scriptura in Genesi: horum enim nominum origo et significatio, non ex alia quam Hebraea lingua peti potest. Estque haec sententia S. Augustini, lib. XVI De Civitate Dei, cap. XI Origenis, Chrysostomi, Diodori, Hieronymi et ceterorum, praeter unum Theodoretum, qui falso putat primam linguam fuisse suam Syriacam (fuit enim Theodoretus Syrus, utpote natus Antiochia in Syria, et Cyri in Syria postea Episcopus); Hebraeam vero postea cepisse, ac primo Moysi a Deo esse traditam: constat enim peritis, Syriacam dialectum esse linguae Hebraeae ex ejusque cor-

ruptione prognatam: sicut Gallica, et Italica, et Hispana a Latina corrupta descendunt (1). Goropius Becanus vult primam mundi linguam fuisse Cimbricam, sive Flandricam, ab eaque omnia nomina S. Scripturae, puta Adam, Evae, Cain, Mathusalem, etc., deducit. Adam, inquit, dicitur, quasi *had dam*, id est odium aggeris. Adam ergo idem est, quod agger invidia fluctibus objectus. Eva, dicitur quasi *eu vat*, id est, saeculi vas, quia in Eva principium omnium saeculorum

(1) Hebraeam linguam fuisse hominum primam veritas negat hodiernorum plerique. Cf. Molitor, *Philosophie der Geschichte, oder Ueber die Tradition; Wiseman, Discours sur les rapports entre la science et la religion réelle; Disc. 1, etc. Vitringae sententiam, labium unum et sermones eodem significare animum et consilium unitatem ac consensum, et contra confusionem labii, disensionem animum, pluribus refutat Perizonius in *Originibus Babilonicis*, pag. 152 seqq. Cf. Meignan, *ibid.*, pag. 147.*

fuit conceptum. Abel dicitur quasi *hat belg*, id est, odium belli, scilicet a Caino fratre sibi illati. Cain dicitur quasi *hat ende*, id est, malus finis. Mathusalem dicitur *maet u salich*, id est, salva tur, scilicet ab instante diluivio. Henoch dicitur quasi *est noch*, id est juramentum (Dei cum hominibus) adhuc, scilicet perdurat, etc. Verum haec non respondent etymis quae dat Scriptura; illa enim prorsus alium sensum aliamque originem ingerunt. Quare in hisce etymis tam opere rose ex lingua Belgica accersendis, Goropius non aliud, quam ingenii sui acumen ostendit, quod utinam rebus solidioribus et utilioribus applicuisset. Unde vir doctus de hoc opere ceasit illud ingenii duntaxat esse ludum lusumque.

Vers. 2. 2. CUMQUE PROFICISERENTUR DE ORIENTE, — de Armenia quae Babylonica est orientalis, ubi cessante diluivio area quieverat: ibi ergo mox a diluivio mansisse videtur Noe cum suis. Ita Epiphanius, initio lib. De Hæresib., Pererius et alii (1). Noe secuti sunt ejus nepotes et posteri: Idque notat Josephus et Plato, lib. III De Legib., inctu diluivii habitantes primum in montibus, inde sensim meta abeunte, in valles et campos descendere.

INVENERUNT CAMPUM IN TERRA SENNAAR. — Nota: Omnes (licet id neget Cajetanus) qui tunc erant homines, ex Armenia egressi videntur in Sennaar, id est, in Babylonem, spe majoris et melioris soli, et ob situm ejus commodiorem, utpote ex qua facilius se quaquaersum dispergere possent, ut circumquaque sibi invicem essent et manerent contigui et vicini. Unde Abulensis recte opinatur Noe, qui tunc adhuc vivebat, interfuisse aedificationi turris Babel, ac forte eam adjuvisse; aliqui enim bono, alii, et longe plures, malo fine eam aedificabant: omnes enim homines tunc erant in Babel; unde et omnium ibi confusae et divise sunt linguae: ita quoque sentit Pererius, Delrio et alii.

Nota: Hic locus non tunc, sed postea ab incolis dictus est Sennaar, uti et Babel, ab eventu. Sennaar enim hebraice idem est, quod excussio dentium; quia dentati, id est superbi, homines aedificantes Babel, ibi suis dentibus, id est sua lingua; privati sunt, ait Rupertus et S. Gregorius scribens in Psal. IV *penitent.*, ad vers. penult.: « Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion; » qui et tropologiam addit: « In Sennaar, ait, habitant dentati, qui detractionum morsibus proximos læcerant: horum dentes excutit Deus, cum illorum facta simul et verba confundit. De eo quippe scriptum est: Dentes peccatorum contrivisti; et iterum: Dominus conteret dentes eorum in ore ipsorum. »

(1) Cum Armenia montes in quibus haesit area, sint magis ad Aquilonem, quam ad Orientem Babylonie, Bochartus conjecit, מִדְּקֵדִים more apud Assyrios recepto dicti, quippe qui partes imperii sui, quae trans Tigrim erant sitae, Orientales, eas autem quae cis hunc fluvium, Occidentales vocabant.

3. HABERUNTQUE LATERES PRO SAXIS. — Quia, ut tradit Theodoretus, in Babylone magna erat saxorum inopia. Addunt aliqui id eos fecisse metu diluivii ignis, quo intellexerant rursus conflagratum quandoque esse mundum: lateres enim, cum deocuti sunt, validissime resistunt igni; la pides vero igni solvantur in calcem. Si hoc cogitarunt, insipienter cogitarunt; nam uti nihil diluivio aquae, ita nihil diluivio ignis in fine mundi, quod longe potentius erit, resistere poterit.

4. TURRI, Cujus CULMEN PERTINGAT AD COELUM. — Turrim quae sit altissima: est hyperbole. De altitudine hujus turris mira habet S. Hieronymus in cap. XIV *Isaie*, scilicet eam habuisse altitudinem quatuor millium passuum, quae efficiunt milliaria magnum, sive Germanicum. Addit Josephus, Nemrodianos cogitasse hanc turrim aedificare ea altitudine, ad quam diluivium, si rediret, ascendere non posset. Vide stultitiam hominum. Manserunt reliquiae hujus turris, usque ad tempora S. Hieronymi et Theodreti, ut ipsi fatentur (2).

Nota, turrim hanc fuisse in ipsa urbe Babel, uti indicant Hebraei versu 9: licet alii putent eam fuisse non in Babel, sed in vicina urbe Chalanne.

Secundo, auctor hujus fabricae non fuit Noe, qui adhuc vivebat, sed Nemrod. Ita Josephus, Augustinus et alii.

CELEBREREMUS NOMEN NOSTRUM. — Abulensis hos fabricatores Babel excusat a peccato, non solum mortali, sed etiam veniali, primo, quod turrim hanc tantum aedificavit ut esset specula, tam activa, quam passiva, ut scilicet eminus conspici posset ab omnibus circumcirca habitantibus, ut statis temporibus singuli in Babel, de rebus tum privatis, tum publicis et communibus acturi, redire et convenire possent: qua de causa etiamnum fiunt turres; secundo, esto voluerint celebrare nomen suum hac turri, hoc non erat malum; nam licet querere famam et gloriam, dummodo res ex qua queritur gloria, non sit mala, sed bona, nec detrahat honori divino. Adde, inter hos fabros erat Noe vir sanctus, princeps et pater omnium, qui non permisisset hanc turrim aedificari ad malum finem: ita Abulensis.

Verum melius S. Augustinus, Chrysostomus, Josephus et alii passim censent hos fabros peccasse vanitate et superbia; quid enim aliud significat tam alta et insana in caelum usque turris

(2) Imo recens reperit iterum sunt hujus turris reliquiae. Nam vestigia vetustissima aedis, *Bev-Nemrod* dictae, ex inscriptione *cuneiformi* ibi inventa, liquet, nihil aliud fuisse, nisi arcem a Nabuchodonosor eream eo in loco, ut ipsa fert inscriptio, hisdemque fundamentis, quibus turris loquale confusio ante exstruebatur. Vid. hanc inscriptionem eruditissime a D. Oppert interpretatam in *Journal Asiatique*, mensibus februar., mart. et seqq. ann. 1857, hoc titulo, *Inscription de Borsippa*.

Vers. 4.
Turri
Babel al-
ta nomen
milliare.

An peccati fa-
bri tur-
ris Ba-
bel?
Excusat
eum Abul.

structura? *Secundo*, cum aiunt: « Celeberrimus nomen nostrum, » quid aliud indicant, quam finem et scopum sui conatus et laboris improbi, esse ambitiosam cupidinem nominis æternandi?

Tertio, Deo ingratum et exosum fuisse hoc opus, patet ex eo quod illud ipse impediverit, et ædificantes multarum dissonantia et diversitate linguarum, ut se invicem amplius intelligere non possent. Adde *quarto* S. Augustinus, lib. XVI *De Civit. cap. IV*, Nemrod ædificasse Babel, ut esset arx sue tyrannidis et impietatis. Unde ex hac fabrica nata esse fabulam gigantum, bellum caelo inferentium, de qua dixi cap. VI, vers. 4, docet Aleimus Avitas, et indicat Sibylla lib. III. Noe huic fabricæ interfuit, non præfuit, quia eam impedire non potuit: prævaluit enim Nemrod cum suis; si eam adjuvit Noe, bono fine, et ad gravissimum vitandum, eam adjuvit (1).

Ubi tamen advertit Deum permisisse hoc peccatum, et hanc turris fabricam ad tempus, et ad certam altitudinem, quia hæc occasione intendebat ingens efficere bonum, scilicet dispergere homines per omnes provincias, ut totus orbis repletur et coleretur ab hominibus, quod magnum fuit totius orbis ornamentum, æque ac commodum (2).

Moraliter S. Chrysostomus hic *hom. 30*, hinc fabris Babel similes dicit esse eos, qui splendidas domos, lavacra, porticus ædificant hoc fine, ut in his æternum nomen suum. Adde quoque: « Quod si omnino æternam memoriam amas, ego tibi viam monstrabo, nimirum, si has pecunias in manus inopum dispenses, relicis lapidibus et splendidis ædificiis, villis et balneis. Hæc memoria immortalis, hæc memoria innumeros tibi thesauros parit, hæc memoria a sarcina peccatorum alleviat, hæc multam tibi fiduciam apud Deum conciliat. » Probat id ex *Psal. CXXI*: « Dispersit, Jedit pauperibus, Justitia (id est elemosyna) ejus manet in seculum sæculi. Vidisti memoriam que se in omne seculum extendit? »

ANTEQUAM DIVIDAMUR.—Ita et Septuaginta. Unde quod Hebraice est *לפני שפירא* pen *naphuts*, « ne forte dispergamur, » subaudi, nondum ullo memoriam nominis et glorie nostræ relicto monumento. Sciebant enim se propediem dispergendos, præveniunt ergo et accelerant hoc sui monumentum,

(1) Cf. Meignan, op. cit. p. 149.

(2) Commatis à simplicissimum sensum Schroederus ait esse hunc: Structa urbe et præalta arce (que dicitur Græcis *Acropolis*, Hispanis *Alcazar*, Hebraeis *turris*), que urbi insigniter condecorandæ inserviat, faciamus nobis nomen, ut ne (כ) nusquam valet *antequam*) per totam terram dispergamur, id est, societati nostræ, totum humanum genus complexure, nullum substituamus decoris, dignitatis et splendoris, quo, cum presentis et futuræ ætatis homines atque familie ad eam perpetuo colendam servandamque ultro alliciantur et invitentur, nec a nobis divulsi, vel sponte, vel per incertos fortune casus, in remotas et inhospitas regiones auferantur, nostræque communitatis vinculum dissolvatur.

Verb. 2.

Id est ad quod dicitur Deus.

Verb. 4.

Verb. 7.

Sicut enim dicitur, ita et linguarum confusio scilicet delicti facti opus.

Diabolus non potest inter habiles tuum linguarum confusio, sed tantum actualis.

et hanc fabricam, ne ab ea morte, vel dispersione præveniatur, impediatur.

5. DESCENDIT AUTEM DOMINUS.—Non locum mutando (est enim ubique), sed omnibus inspicendo, impediendo et vindicando, inquit Cajetanus. Loquitur enim Scriptura de Antheopaths, *q. d.* Deus exacte, serio, lente et mature inspexit et consideravit hanc turrim, atque superbiam hanc hominum ædificantium insanam et intolerandam, ut eam impediret et puniret, perinde ac si e caelo in terram Sennar descendisset, uti faceret homo, vel angelus iudex. Ita S. Augustinus.

Unde recte notat ex Philone et S. Chrysostomo Delrio, quod S. Scriptura quando vult indicare Deum lento gradu procedere ad iudicium et vindictam, dicat illum descendere, id est accedere ad nos, ut rem totam clarius cognoscat, et postea mature noxios puniat. Sic descendit in Sodomam, *Genes. XVIII, 21*, et in Judeam, *Michea 1, 3*.

QUAM ÆDIFICABANT FILII ADAM,—qui ab adama,

id est terra, orti, cum sint terrigenæ, nunc superbe in caelum sua fabrica conscendere moluntur.

6. LABIUM.—Loquela et lingua, uti dixi vers. 1.

7. VENITE IGITUR, DESCENDAMUS, ET CONFUNDAMUS

IBI LINGUAM EORUM.—Sunt hæc verba Dei, quasi consultantis, et insanam hominum machinationem et superbiam detestantis. Putant aliqui Deum hic loqui angelis; angelos enim adjuvisse hanc linguarum confusione. Ita S. Augustinus, lib. XVI *De Civit. cap. IX*, Philo, Cajetanus et Pererius. Sed verus est Deum Patrem hic loqui, non quidem alteri cuiquam Deo, ut objiciebat Julianus Apostata, sed suo Filio et Spiritui Sancto. Uti et fecit cap. 1, vers. 26, et cap. II, vers. 18. Sicut enim ibi creatio, non angelorum, sed solius Dei fuit opus: ita pariter fuit et hic hæc linguarum confusio; non enim angelus cujusque populi rector, suam ei linguam indidit (ut vult Origenes in cap. XI *Num.*), sed Deus. Sicut enim Deus solus per suam omnipotentiam menti illabi, ita et solus menti habitus scientiæ et linguarum indere potest. Ita S. Chrysostomus, Procopius, Rabanus, Rupertus et alii passim.

Quare cognitio S. Scripturæ, vel etiam linguæ Hebrææ aut Græcæ, quam diabolus nonnullis Anabaptistis, antea rudibus et idiotis, hausto holo et symbolo anabaptismi suggerit, non est habitualis aut permanentis, sed tantum actualis quasi suggestio et inspiratio: assistit enim isti demon, et suggerit hæc omnia, perinde ut nos, declamantibus publice, secreto carmina, vel ea que declamanda sunt, suggerimus; imo subinde non ipsi, sed per ipsos loquitur demon, ut energumeni, vel possessi a demone, non tam videantur, quam revera sint. Id ita esse eo patet, quod mox ut ab heresi ad sanam fidem et mentem redeunt, relicti a demone, illico in

pristinam suam ruditatem et ignorantiam recidunt.

DESCENDAMUS.—Dices: Jam vers. 5 descenderat Deus; ergo frustra rursus hic descendit. Respondet S. Augustinus et Pererius hoc versum esse recapitulatorem, et hunc versum præponendum esse vers. 6. Sed huic expositioni non favet vox *igitur*, que non recapitulantis, sed inferentis et prosequentis est.

Respondeo ergo, vers. 5 descenderat Deus, sed inchoate tantum, et aliquosque, ut eminus e caelo turrim hanc intraretur. Unde ait Moses: « Descendit autem Dominus, ut videret civitatem et turrim; » hic vero ulterius descendit Deus in terram Sennar, ut scilicet nova operatione sua, in ea linguas confundat; ait enim: « Venite, descendamus, » non ut videamus (jam enim vidimus turrim), sed, « ut confundamus linguam eorum. »

CONFUNDAMUS.—Confundere non significat hic pudefacere, sed commiscere: uti confunditur vinum, cum aqua illi commiscetur; et confunditur vox philomelæ, dum ei stridulæ picarum et graculorum voces commiscetur; hoc enim significat Hebræum *בלבל* *balal*, ex quo per crasin fit *bal*; inde geminata littera *bet* ad onomatopœiam fit *babel*. Unde nostri Germani videntur accepisse suum *babelen*; et Galli, *babiller*.

Sic ergo Deus hic commiscuit linguas, ut pro una Hebræa lingua, quam omnes callebant, singulis propriam et diversam inderet linguam: ita ut dum homines colloquerentur, unus græce, alter latine, tertius germanice, quartus slavonice, etc., loqueretur: quæ sane magna linguarum et vocum erat commixtio et confusio, de quo rursus dicam vers. 9.

Nota primo: In hac confusione, Deus tantum matrices linguas condidit, easque hominibus indidit: ex his enim cætera postea prognatae sunt. Sic Hebræica, matrix et genitrix est Syriaca, Chaldaica, Arabica; et Latina Italica, Valachica, Gallica, Hispanica; Græca Dorica, Ionica, Eolica, Attica; Slavonica Polonica, Bohemica, Moscovitica; Germanica Helvetica, Saxonica, Anglicæ, Scotica; Tartarica, Turcica, Sarcamania; Abyssina Æthiopicæ, Sabææ, etc., inquit Genebrardus.

Nota secundo, quam vanæ sint hominum cogitationes coram Deo; putabant hi fabri se a nequie impediri posse: ridet hanc stultam eorum præfidentiam Deus, ac reipsa ait: Levi flatu hoc opus dissipabo, nullis utar machinis; tantum confundam linguas fabrorum, ut uno petente lateres, alter præbeat cementum; hoc petente trullam, alter porrigat sportam; itaque implebo cuncta confusione, ut invicem irridentes, et mutuo insanentes separentur, atque uti lingua, ita et animo confusi et pudefacti abeant et dispergantur in suam quisque regionem. Quod pulchre describit Marius Victor lib. XXX in *Genesim*.

UT NON AEDIAT,— ut non intelligant invicem, non quidem singuli homines (sic enim nulla fuisset hominum societas), sed singulæ cognationes. Tot enim fuerunt lingue, quot familie sive cognationes, puta 35, uti dixi cap. X, vers. 32; hæc enim Deus voluit se separare, et per orbem dispergere.

Nota, quomodo superbia fabrorum meruit linguarum divisionem, quærum unionem in Pentecoste meruit humilitas Apostolorum, inquit S. Gregorius, *hom. 30 in Evang.*

8. ATQUE ITA DIVISIT.—Cum enim viderent quod mutuo sese intelligere non possent, secesserunt, et singuli in suas regiones dispersi sunt, ut jam explicui. Fuit ergo hæc pena peccati utiliter generata humano, « ut habitando orbis terrarum dare incolas male congregationis opportuna dispersio, » ait Prosper lib. II *De Vocatione Gentium*, cap. IV; « utque meminimus, recte damnatam superbiam, » ait Cassianus, *Collat. IV, cap. XII*, qua factum est, « ut non intelligeretur homo jubens homini, qui noluit intelligere, ut obediret Deo iuberenti, » ait S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.*, cap. IV.

9. VOCATUM EST NOMEN EJUS BABEL,—quia IBI CONFUSUM EST LABIUM UNIVERSE TERRE, — lingua scilicet omnium hominum.

Tropologica S. Augustinus in *Sent.*, sent. 221: « Duae, ait, in toto mundo civitates faciunt duo amores: Jerusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi; interroget ergo se quisque, et inveniet unde sit civis. »

Eus, — scilicet, non turris, sed urbis, ut patet ex Hebræo et Septuaginta.

A turri ergo, in ejus ædificatione, per divisionem linguarum confusi sunt ædificantes, vocata est urbs integra Babel, et ab urbe regio tota dicta est Babylonia, id est confusio. Babel ergo nomen suum accepit non a Belo, qui primus fuit rex et deus in Babel, sed a radice *בלבל* *balal*, id est, confudit. Unde Septuaginta vertunt, et *vocatum est nomen ejus confusio*, id est *confusio*.

Urbem hanc (uti superius dixi) post 100 annos Semiramis incredibili magnitudine et magnificentia restauravit; turrim vero non alius extulit, sed mire ornatam templo huius inclusit.

QUIA IBI CONFUSUM EST LABIUM,— id est, quia ibi pudore confusi sunt ædificantes Babel, cum se invicem amplius non intelligerent, inquit Pererius. Verum Hebræum *Babal*, id est confundere, non pudefacere, sed commiscere significat.

Secundo, Philo, lib. *De Confus. ling.*, sic explicat, *q. d.* Vitorum et impiorum societas a Deo confusa est in Babel, cum scilicet schismate distracta est, ne virtutem et bonos mores constipata everteret; nam lingue confuse dici non possunt, sed divise omnino. Sic enim ait Philo: « Docet Moses mystice quod, sicut concensus virtutum fovetur a Deo, sic confundi linguas, id est, constipatum vitiorum et impiorum cuneum dividi,

Superbia in Babel divisit linguas, quæ humilitas in Sion univit.

Verb. 2.

Babel mystice significat confusio-nem vitiorum.

mula surdaque fieri vitia omnia, ut nec loquendo, nec invicem consentiendo damnum afferant.

Tertio, Philastro, lib. De Heres. cap. cvi, arbitratur in Babel non linguas, sed intelligentiam linguarum esse confusam et divisam; putat enim ipse ante fabricam Babel divisas fuisse hominum linguas, uti dixi cap. x, 31.

Verum respondeo: « Deus confudit, » hebr. Bala, id est commiscuit, linguam hominum, hoc est, unam linguam omnium hominum in varias dispecuit, easque inter se et inter homines permiscuit, ut dum plures simul loquerentur, non una vox et lingua, sed diversae et confusae multorum voces et linguae audirentur, eo modo quo dixi vers. 7.

Cui adde: Elementa primae linguae, puta litterae, apud omnes gentes et linguas eadem manserunt, sed alter et aliter combinatae et tractatae: quod est confundere et commiscere. Sic et syllabae multae, quin et dictiones eadem manserunt, sed aliud et aliud haec, aliud illa lingua significant, ut sicut in Latinis porcum, Hebraeis equum, Flandris silienum significat. Unde explicans subdit Moses vers. 7: « Ut non audiat, » id est, intelligat, « quisque vocem proximi sui. »

Denique aliis linguis multae voces et phrases Hebraeae permixtae sunt, v. g. פֶּסַח sac, id est saccus, et כֶּרֶן kere, id est cornu, ab Hebraeis accepta, praeterque gentes et linguae etiamnum retinent et usurpant. Plurima talia collegit Postellus et Avenarius, qui in suo lexico Hebraeo omnia pene verba Graeca ab Hebraeis derivat, per quamdam litterarum trajectionem, commutationem, et commixtionem. Sic ex lingua Celtica, sive Belgica, multa ab Hebraeis esse deducta; cum iisque in fundo, sive in litteris radicalibus convenire, solet et ingeniose ostendere conatur Adrianus Scaevola in suis Originibus, et in Europa rediit, ubi ex etymis Belgicis omnium pepe nominum propriorum gentium, quae sunt in Europa, contendit probare Celticam, sive Belgicam linguam esse tantum dialecticum linguae Hebraeae, eamque primo in Babel Japhethi posteris fuisse inditam, qua proinde ut sint prisci Graeci, Itali, Hispani (qui inde, inquit, Celtiberi vocantur), Galli, Britanni et Europaei omnes. Verum hoc est difficile creditum, difficiliter demonstratum, praesertim cum lingua Graeca et Latina admodum praestantes, politae et artificiales sint, aequae ac antiquissimae, ut patet ex Graecorum et Latinorum scriptis, ac proinde videntur ipsae in confusione linguarum, aequae ac Celtica, nonnullis Japhethi posteris a Deo esse inditae. At quibus, nisi iis, qui Graeciam et Latium incoluerunt? ille ergo non celtice, sed graece et latine sunt locuti. Illud crediderim, linguam Belgicam esse antiquissimam, unquamque ex primis in Babel a Deo inditis. Insuper eam non paucis habere vocabula ab He-

braeis derivata, aut iis similia et affinia. Sed eam tantum dialecto ab Hebraica differre, quae sibi persuadent, qui utriusque dissonantiam et diversitatem inspexerint? tantum enim vel magis Belgica ab Hebraea, quantum Latina a Graeca vel Hebraea distare videtur.

Notat S. Augustinus, lib. XVIII De Civit. XXXIX, Origenes, Hieronymus, Tostatus, Cajetanus, Olearius, Genebrardus et alii passim, in solo Hebraeoque posteris, cum vera fide, religione et pietate mansisse primam linguam Hebraeam. In caeteris ergo delevit Deus habitum linguae Hebraeae (ita ut homines viderentur sibi non tam esse oblitum, quam omnem perdidisse linguae Hebraeae memoriam quasi nunquam de ea quidquam novissent, vel audissent), et novum promplissimumque novae linguae habitum, eumque cuique genti alium et proprium, puta alterius et propriae linguae, inseruit. Ita Abulensis, Pererius et alii.

Hinc secundo, Epiphanius, initio libri Contra haeres, et Suidas in voce Serug, hos fabros Babel graeco παραφραση, quasi voce divinos, dictos esse putant: παραφραση enim idem est quod divido, φραση idem est quod vox: unde et a poetis unum gigantum, qui Jovem caelo deturbare conati sunt, vocatus est Merops, a quo insula Cos Meropis appellata putatur: licet Homeri interpretes homines vellet dici meropes, eo quod distincta et articulata voce utantur; aut, ut alii, eo quod quisque uti vultum, ita et vocem ab alio quolibet diversam habeat, quae duo in homine admirat Plinius.

Denique haec contingerunt sub annum 170 a diluvio, ut dixi cap. x, 23. Addit Epiphanius et Sibylla, ac Abydenus apud Josephum et Eusebium, lib. IX De Praep. Evang. cap. ult. Deum turrim hanc procellis et ventis dejecisse, eaque edificatores ipsos obruisse (1).

10. HE SINT GENERATIONES SEM. — Solum Sem genealogiam pertexit Moses, idque in recta tanta Abrahami linea, quia caeteri posteris Noe, eo licet renitente, a Deo ad idola dellexerunt; et quia ex Abraham orti sunt Judaei (quibus haec scribit Moses) et Christus (2).

(1) Hujus turris apud exteros etiam mentio fit: conf. Rosenmullerum ad h. l.; Rohrbacher, Histoire universelle de l'Eglise catholique, tom. I, p. 171; de Humboldt, Fues des Cordilleres, tom. I, p. 96 et 114; Wiseman, ibid. disc. 1, II part.

(2) « Supra cap. x Semi progeniem Nostra recensere coeperat quidem, sed non absolvet, quia ad divisionem usque linguarum tantummodo illam producere voluit, ut ostenderet, quas ex se singuli ex posteris Noachi familias et gentes constituerint. Jam ergo omissis prorsus caeteris Noachi filiis, quod ex 23's deinceps gentis Hebraeae conditores, Abrahamus, et alii, in quibus honorari constituit, recta linea non descenderint, redit ad Semi genealogiam, quam ad Abrahamum usque textit. Cujus majores breviter tantummodo enumerat cum vixit caeteris annis, ut simul haberetur certa annorum ratio a diluvio usque ad Abrahamum, quemadmodum supra cap. v in 10 hominibus ab Adamo ad Noachum usque anni singulorum recensentur, ut, quot anni

SEM ERAT CENTUM ANNORUM. — Ergo natus est Sem, non anno 500, sed 502 Noe, ut dixi cap. x, vers. 21; quia enim hic numerus minutus exprimitur, scilicet quod biennio post diluvium Sem fuerit 100 annorum, qui non exprimitur cap. v, vers. 32. In hae Moses hic potius quam cap. v, praecise videtur consignare annos Sem.

12. ARPHAXAD GENUIT SALE. — Ita habent Hebraea et Chaldea tam hic quam I Paralip. I, 18 et 24. Verum Septuaginta tam hic quam ibi interjiciunt Cainan; habent enim: « Arphaxad genuit Cainan, et Cainan genuit Sale. » Septuaginta sequitur S. Lucas, cap. ut Evang., vers. 36, unde Lipomanus, Melchior Cano, Delrio et alii putant hunc Cainan omnino interjiciendum esse, eique aequae ac aliis dandos esse annos 30, antequam genuit Sale, ac consequenter hos triginta annos chronologiae esse inserendos.

Quaeres, uter hic sit sequendus, an Moses omittebat Cainan, an versio Septuaginta Cainan inserens. Respondeo, Moses potius esse sequendum quasi primum autographum. Moses enim hic tam chronologiam, quam historiam mundi pertexit: ergo non omisit 30 annos, qui juxta Septuaginta sunt dandi Cainano; hoc enim ingens esset vitium et error in chronologia, imo in historia. Itaque non minoris fore periculum est, dicere Moses hic esse mutilum, quam dicere Lucam esse superfluum; aut dicere textum S. Scripturae hic esse detrunc-

essent ab orbe condito ad Noachum et celebratam illam veteris orbis clivionem certo sciretur. Caeterum in iis quae sequuntur, Alexandrini interpretes, atque Samaritani uterque, auctoritatem numerum ex iisdem, quas supra ad cap. v vidimus, legibus mutant. Ne enim nimis rapide etas humana decresceret (quae ex Hebraei textus lectione a 950 annis Noachi et 600 Semi ad 438 Arphaxadi praecipit, iterumque paucis stentatibus interjectis, a 464 Eberi ad 239 Phalegi), itaque ne illa aliquando nova videretur capere incrementa, ut in Ebero ac Theracho, denique ne ante centesimum annum Patriarchae ab Arphaxado ad Therachum sobolem procrearent, cautum est ea Alexandrini interpretis lectione, quae in codice Vaticano invenitur; nam ab eo discit codex Alexandrinus, Primarium, quod patribus ante filios ipsos natos centum annos addit; quod ipsum facit et Samaritanus, quanguam in Nachoro 50 annis contentus, ita tamen, ut post filium natum totidem annos vitae patris demat, eadem in octo primis patriarchis mansura annorum omnium summa, quae ex Hebraicis numeris constat. Samaritana lectio ipsa quoque systematica, sed paucioribus legibus, quam graeca, contenta. Sufficit enim Samaritano, neminem graviorem patre fieri, quod spectans, Theracho quoque, cui plus quam septuaginta annos supra Hebraicum, lectorem Graeci addunt, septuaginta de Hebraicis demit. Hebraeis enim moritur natus annos 295, Graecis plus quam 275, Samaritanis 445. De lento et aequabili vitae humanae decremento non laborat, sed illos tantum saltus relinquit, quod in Arphaxado et Phalego in praecipuis dehiscentibus natura fecisse videtur. Denique non vult, quemquam ejus temporis quinquagenario minore filio gennisse: unde contrarium hujus, quod in genealogia ante diluvium tentaverat, hic facit; Graecisque consentiens Arphaxado, Selacho, Ebero, Phalego, Nevo, Serugo, centum, Nachoro quinquaginta annos addit, antequam patres fierent. » Haec Rosenmullerus.

Sola Hebraea fuit lingua Hebraea.

Cainan subjicitur.

Terris Babel procella dejecit.

Vers. 10.

tum, quam dicere in Luca esse redundantem in Cainan; pari enim modo corruptum, et falsa efficitur tam historia, quam chronologia; secundo, quia Hebraea, Chaldea et Latina Biblia constanter, tam hic, quam I Paralip. I, omittunt Cainan; tertio, quia Hebraei, Philo, Josephus et alii veteres omittunt Cainan; quarto, quia regula est S. Augustini, lib. XV De Civitat. III: « Si translatio ab originali dissentit, et si legitur potius credendum est, unde in aliam per interpretationem facta est translatio; » ergo Mosi Hebraeo potius credendum, quam versioni Septuaginta; quinto, quia in versionem Septuaginta irrepsisse hic mandum, patet primo, quia hic manifestus in eis irrepsit error in numeris, adeoque in hoc ipso Cainan: habent enim Cainan fuisse 130 annorum quando genuit Sale, cum tamen nemo etiam eorum qui Cainan recipiunt, illi ultra 30 annos assignent; secundo, quia editio Septuaginta a Romanis correctae, et auctoritate Sixti V Pontificis edita, expungit Cainan, I Paralip. I. Recensens enim seriem generationum ab Arphaxado usque ad Abraham, sic eam pertexit: « Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nachor, Thare, Abraham; » ubi plane consentiunt cum editione Latina vulgata vers. 24. Si in lib. Paralip. I, in serie genealogiarum, expungendus est Cainan apud Septuaginta juxta correctionem Romanam, ergo apud eosdem expungendus est Genes. XI. Eadem enim series generationum utrobique conscribitur. Haec sane conjectura valida est, magnamque movet suspicionem in Genesi apud Septuaginta intrusum esse Cainan. Suspicionem auget, quod apud Septuaginta in Genesi, iidem prorsus numeri generationis et aetatis dentur Cainan, qui dantur Sale, cum in aliis semper evanescant. Unde illi Sale soli a Septuaginta dati videntur, et ab aliquo intrudente Cainan, in eo repelitur. Sic enim habent: « Et vixit Cainan 130 annos, et genuit Sale. Et vixit Cainan, postquam genuit Sale, annos 330: et genuit filios et filias, et mortuus est. » Deinde eosdem numeros, imo eadem omnino verba ascribunt Sale, dicendo: « Et vixit Sale 130 annos, et genuit Heber. Et vixit Sale, postquam genuit Heber, 330 annos, et genuit filios et filias, et mortuus est. » Tertio, quia Epiphanius, haer. 53, recitans seriem generationum ab Abraham usque ad Sem, juxta versionem Septuaginta, omittit Cainan; ergo in Septuaginta tunc non erat Cainan, sed postea irrepsit. Idem patet ex S. Hieronymo, Quaest. in Gen., ubi absolute omittit Cainan; sic enim legit: « Arphaxad genuit Sale, Sale genuit Heber. » Quod si tunc Septuaginta habuissent Cainan, sane S. Hieronymus id non dissimulasset; nam ibi et alibi studioso notat Septuaginta absumptum ab Hebraeo dissentiant: sicut in iisdem Questionibus disertè notat eosdem, quod in generationibus Adae, Seth, Enos, etc. Genes. v, ponant 200 annos, ubi Hebraea habent 100. Ergo tempore S. Hieronymi et Epiphanii necdum in codices saltem correctio

Secundo. Tertio. Quarto.

Quinto.

Quoad commixtionem linguarum.

Voces Hebraeae permixtae sunt.

Sola Hebraea fuit lingua Hebraea.

Cainan subjicitur.

Terris Babel procella dejecit.

Vers. 10.

res, tum Septuaginta, tum S. Lucae, irreperit Cainan. *Corrections* dico, nam in aliquos alios irreperit: S. Augustinus enim, *Quaest. in Genes. XXIII*, et Eusebius in *Chronico* interserunt Cainan. Audi et Procopium Gazemum, vetustum et gravem commentatorem: « Hebraica, ait, veritas habet, Salam genitum esse ab Arphaxad; quae enim in medio ponuntur, obelisco signata visuntur. »

Ex dictis sequitur omittendum esse Cainan, ac consequenter a diluvio usque ad ortum Abraham, fluxisse annos tantum 292, non autem 322, uti numerant il qui Cainan recipiunt.

Dices S. Lucas: cap. III, in fine, confirmat versionem Septuaginta, additque Cainan. Respondent nonnulli conformiter non videri dubium, quin in S. Luca Cainan additus sit ex versione Septuaginta. Cum ergo rationes adductae probent Cainan irreperisse in Septuaginta, sequitur eundem pariter in Luca irreperisse, non errore S. Lucae, quasi is versionem Septuaginta tunc vulgatam, ejusque errorem secutus sit, uti volunt Jansenius et Cajetanus in *Luca III*, et Genebrardus in *Chronolog.* (sic enim errasset S. Scriptura ipseque Spiritus Sanctus, cujus scriba fuit S. Lucas: quod absit), sed errore librariorum, vel scoli aliorum, qui hebraice nesciens, cum in versione Septuaginta quae olim vulgata fuit, in Genesi inveniret additum Cainan, eundem ex Septuaginta in Luca transulit, illumque ei inserendum putavit. Sic nullorum sententia irreperit nomen Abraham pro Jacob *Actor. vi*, vers. 16, et nomen Jeremie *Matth. XXVII*, 9. Sic *Matthaei I*, 12, passim ex Latinis codicibus excidit una generatio: hoc enim modo supplendum et legendum est cum S. Epiphano et aliis: « Josias genuit Jeconiam et fratres ejus; Jeconias autem genuit Jeconiam in transmigratione Babylonis. » Jam enim tantum legitur: « Josias autem genuit Jeconiam et fratres ejus in transmigratione Babylonis. » Si locus Matthaei passim mendosus restitui potest ex libris Regum, cur non et locus Lucae ex Mosis autographo? Locum enim esse mendosum tam ex aliis Scripturae locis, quam ex aliis exemplaribus ejusdem loci evariantibus, colligi potest. Sic pro « Bethania, » uti *Joan. I*, 28, legunt omnes codices Latini, Syri, et Iulurimi Graeci, multi reponendum volunt « Bethabara: » nam ita legit Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, Euthymius et alii in illum locum commentantes: vide Franciscum Lucaem in *Notat. ibid.*, ex quo plura talia colligas. Sic *IV Reg. VIII*, 26, pro « viginti duorum annorum erat Ochozias, » Cajetanus, Bellarminus et alii legendum putant, « quadraginta duorum annorum erat Ochozias; » ita enim legitur *II Paralip. XII*, 2. Si in hisce Scripturae locis viri sapientes censent quasdam voces irreperisse (esto eae in omnibus vel pene omnibus Bibliis, etiam Romanis, habeantur), eo quod illae videantur aperte repugnare aliis ejusdem Scripturae sententiis, cur id ipsum hic in Cainan contigisse, eandem ob cau-

sam opinari non liceat? praesertim cum ad id major cogat hic ratio, ac pene necessitet. Nam primo, Moses diserit et praecise hic asserit Arphaxad, anno aetatis suae 33, genuisse Sale. Hoc autem absolute falsum est, si ex Septuaginta interjiciamus Cainan: nam secundum illos Cainan genitus est ab Arphaxad hoc ipso anno ejus 33. Sale vero post triginta annos genitus est a Cainan, non ab Arphaxad. Durum enim et violentum videtur, ac in chronologia mendacium, quod aliqui respondent Sale genitum esse anno 33 Arphaxad, non in se, sed in patre suo Cainan. Secundo, Moses exacte et ex professo, isque solus, conscribit hic historiam, genealogiam et chronologiam mundi: ergo incredibile est quod ipse omiserit 30 annos vitae Cainan. Hi enim triginta anni perturbant, et vitiant totam chronologiam. Quis audeat dicere Mosen truncasse, et consequenter vitiasse chronologiam triginta annis? Tertio, nulla probabilis ratio dari potest, cur Moses omiserit Cainan; nam illa quae a nonnullis afferunt, quod scilicet voluerit generationes quae fuerunt ante et post diluvium, ad duas decades reducere, ut sicut decem sunt generationes ab Adam usque ad Noe, sic et decem assignaret a Noe usque ad Abraham, illa, inquam, ut recte ait Pererius, nec talis probari potest, et levis est ac fatilis, nec talis et tanta, ut propter eam debuisset Moses chronologiam (cujus exacta cognitio tanti erat momenti) perturbare et confundere. Quare si Mosis, eoque ac libri *Paralip.* ac Vulgate editionis utrobique fidem, integritatem et chronologiam tueri volumus, vel invitum, inquam, cogimur asserere Cainan in Septuaginta irreperisse. Satis enim est, et minoris notae ac periculi, errorem hunc librariis et descriptoribus, quam ipsis Septuaginta utpote viris sapientissimis impingere; uti fisdem librariis errorem, qui hic in numeris apud Septuaginta reperitur, impingit S. Augustinus, *lib. XV De Civitate XII*, ubi et asserit vetus esse hoc mendum, utpote a praecis primis descriptoribus commissum, quod proinde in omnia deinceps exemplaria Septuaginta, et ex his illico in omnia S. Lucae pervasit. Cum enim versio Septuaginta, apud gentes Hebraea ignorantem, toto orbe esset vulgata, et in ea inveniret Cainan, putarunt eundem omnino addendum esse in S. Luca, praesertim cum initio non statim S. Lucas habitus sit scriptor canonicus. Unde non mirum quod id ipsum ex aliis exemplaribus, utpote vitiatum, emendari non possit; sed ex originali textu Hebraeo, cui astipulatur Latinus et Chaldaeus (qui tanti, imo pluris sunt, quam multa exemplaria evariantia), emendandum sit. In hac sententiam praeceteris propendit Pererius. Sic et Beda (licet timide), Ado quoque, Isidorus, Abulensis, Lucidus, Eugubinus, Genebrardus, Jansenius et Cajetanus omittunt Cainan. Quin et plerique Interpretum *Lucae III*, 36, reipsa astipulantur. Nam exponentes illud de Sale: « Qui

fuit Cainan, » sic exponunt: « Qui fuit, » scilicet non filius naturalis, uti caeteri apud Lucam, sed vel frater, vel filius legalis, vel etiam ille ipse « Cainan; » quae expositiones, quia contortae, et nostram sententiam validant, utpote praeter quam nulla alia expositio vel conciliatio solida, quae viro cordato satisfacia, dari possit; et reipsa Cainan e serie genealogiae et chronologiae auferunt, quod unum hic agimus et deprecimus. Hic enim nobis sufficit ut Mosis, utpote sacri et divini historici et chronologi, historia et annorum mundi series integra et intacta consistat, cum praeter illam non habeamus aliam: quod si illam mutilam aut vitiatam fatemur, mutilamus, imo tollimus e mundo omnem veram, non tantum mundi primevi, sed et saeculorum omnium sequentium indeque dependentium chronologiam, cum tamen Deus eam hominibus per Mosen conscribi et tradi voluerit. An non haec ratio adeo justa est et gravis, ut cogat fateri irreperisse Cainan? Qua in re ita Mosis fidem arrogamus, inquam, ut nihil Septuaginta vel S. Lucae et Vulgate editioni derogemus: imo ipsos ab injuria et mendo librariorum vindicamus, ac suae prototypi restitimus, et cum Mose suoque prototypo conciliamus, idque per omissionem unius tantum voculae. Dices, ergo eradendum est Cainan e textu Septuaginta, et S. Lucae, uti eradunt cum haereticis, diabolos esse confectum esse a Septuaginta. Respondeo: Nego consequentiam, tum quia passim exemplaria Graeca et Latina habent Cainan: unde ejus erasio multos offenderet. Qua de causa Romani, qui jussu Sixti V et Clementis VIII Vulgate editionem correxerunt, in praefatione sic aiunt: « In hac tamen pervulgata lectione sicut nonnulla consulto mutata, ita etiam alia quae mutanda videbantur, consulto immutata relicta sunt, quod ita faciendum esse ad offensionem populum vitandam, S. Hieronymus non semel admonuit, » etc. Quocirca praestat et sufficit viros doctos ea in suis Commentariis annotare. Tum quia forte hic aliud secretum et mysterium divinum latet, quod Deus homines ignorare voluit, uti innuit Beda. Quod ergo hic dicimus de Cainan omittendo, dicimus de chronologia, idque quantum humanis conjecturis et rationibus assequi possumus. Humanitas enim loquimur: reliquum Deo et Ecclesiae resignamus. Ita Sixtus Senensis *lib. V Biblioth.*, anno 88, et alii. Verum haec suo loco *Lucae III*, 36, discutienda sunt.

Nota: Ut dixi cap. v in genealogia Adae usque ad Noe, numero, in Septuaginta esse corruptos, ita et hic corrupti sunt: hic enim Septuaginta tam Arphaxad, quam aliis adjiciunt centum annos, quos non habent Hebraea, nec Noster; unde secundum Septuaginta ita corruptos, sequitur a diluvio usque ad Abram fluxisse annos 1172, cum juxta Hebraeam veritatem tantum fluxerint 292.

13. VIXITQUE ARPHAXAD TRECENTIS TRIBUS ANNIS. — Vers. 13. Ita legunt Biblia Latina, Romana et Regia; et Septuaginta Graeca ex editione Caraffae. Verum Hebraea, Chaldea et Septuaginta tam ex editione Complutensi, quam Regia, multa etiam vetera Latina Biblia, legunt 403, idque magis consistent cum aetate istius avi: nam Sale et Heber, qui fuerunt posteri Arphaxad, vixerunt 400 annis et amplius.

Nota: Ante diluvium vixerunt homines 900 annis, mox a diluvio tantum 400, et mox 300; unde patet vitam priorum tam longavam, scilicet usque ad 900 annos, eis obligisse, non ex vi naturae et causarum naturalium, sed potius ex dono Dei; nec enim statim in prima aut secunda generatione, potuit naturaliter vita hominum decrescere ad 500 aut 600 annos.

20. SARUG. — Hunc Epiphanius et Suidas faciunt inventorem simulacrorum, formandi scilicet picturas et statuas, in quibus representarentur colerentur et adorarentur principes alicujus viri illustres, quasi tunc coepit idololatria. Verum idololatriam auctorem fuisse Nemrod, sive Belum, superius dixi. Sarug ergo ejus non fuit auctor, sed propagator per suam plasticam et pictoriam. Errat rursum hic Suidas, dum Sarug collocat in posteris Japhet.

26. VIXITQUE THARE SEPTUAGINTA ANNIS, ET GENUIT ABRAHAM, ET NACHOR, ET ARAM. — Nota: Thare primum filium genuit Aran, secundum Nachor, tertium Abram; fuit ergo Abram minimus natus. Id patet: nam Abram habuit uxorem Sarum, quae erat filia Aran, eaque tamen decennio filii senior Abramus. Atqui Aran cum genuit Sarum, ut minimum viginti erat annorum: ergo Aran ut minimum decennio senior erat Abramo. Preponitur autem hic fratribus suis Abram, licet junior, quia ejus unius prosapia, fidem et gesta deinceps prosequi intendit Moses.

Sensus ergo est: vixit Thare 70 annos, et jam tum generat Aran et Nachor; ipsum vero Abram praecise genuit anno 70. Ita Pererius et alii. Perperam ergo aliqui putant Abram natum esse anno Thare, non 70, sed 130; quorum rationem solvam cap. XII, vers. 4. Disertis enim verbis hic dicitur, quod Thare genuit Abram, cum 70 annorum esset: atque ita per hunc annum 70 Thare continuat Moses suam chronologiam, quae aliqui esset incerta et dubia, imo falsa, si non 70, sed 130 anno Thare natus esset Abram.

Nota secundo: Natus est Abram anno 272 a diluvio; eumque Noe vixerit post diluvium 350 annis, hinc sequitur Noe mortuum esse anno Abrami 88. Abram ergo vidit omnes suos avos, numero novem, usque ad Noe: scilicet vidit Thare, Nachor, Sarug, Heu, Phaleg, Heber, Sale Arphaxad, Sem, Noe (1).

(1) Verisimilimum est, esse Ur, quae vers. 38 commemoratur, eandem cujus Ammianus Marcellianus, *lib. XXV*,

Vers. 20. Sarug, inventur artis plasticae et statuariae.

Vers. 26.

Abram fuit minimus natus frater.

vers. 31. **81.** TULIT ITAQUE THARE ABRAH FILIUM SUUM, — scilicet postquam Abram ex Ur Chaldaeorum a Deo evocatus est, cap. seq. vers. 1. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio: voluit enim Moses hic vitam simul et mortem Thare pertextere, antequam ordiret gesta Abrah, etiam illa que gessit vivente adhuc Thare patre suo.

Nota: Putant aliqui cum S. Chrysostomo, Thare in Chaldea initio coluisse, idola, sed ab Abramo illo conversum ea deseruisse et coluisse Deum verum. Id probant ex *Judith*, cap. v, 8; sed ille locus potius contrarium asserit, scilicet noluisse eum colere idola patria. Idem rursus probant ex *Josue* xxiv, 2.

Ex quo loco etiam Abramum initio, antequam a Deo vocaretur, idola coluisse colligit Philo lib. *De Abraham*, Hebraei, Genebrardus et Andreas Mastius scribens in *Josue* xxiv. Verum verius est primo, Abram nunquam idola coluisse. *Primo*, quia *Josue* xxiv, vers. 2, non Abram, sed Thare tantum et Nachor dicuntur servisse diis alienis. *Secundo*, quia Abram quasi pater credentium et exemplar fidei in Scriptura nobis proponitur; ergo nunquam fuit infidelis. *Tertio*, quia ita sentiunt Josephus, Suidas, Pererius, Delrio et alii plurimi.

Secundo, verius est Thare in Chaldea non coluisse idola, sed cum Abramo coluisse Deum verum, ideoque cum a Chaldaeis divexaretur, monente et evocante eum Abramo, inde secessisse et migrasse in Chanaan: verum cum Thare jam fatigatione et senio conficeretur, fessus substitit in itinere, puta in Mesopotamiae urbe Haran, que vulgo Carthe dicitur, ubi M. Crassus Romanus dux a Parthis cladem accepit.

Tertio, verius est Thare in Mesopotamia, puta in Haran, lapsus esse in idololatriam, vel ex consuetudine istius gentis, vel adventu filii Nachor idololatricae ex Chaldea (Nachor enim ex Chaldea in Haran commigrasse patet *Gen.* xxiv, 10; *Genes.* xxvii, vers. 2, 5, 6, 10, eumque ibi cum domo sua coluisse idola patet *Gen.* xxxi, 30), vel discessu et absentia ipsius Abrah, cum is ex Haran perrexisset in Chanaan. Id patet *Josue* cap. xxiv, 2, ubi sic dicitur: « Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham et Nachor, servieruntque diis alienis. » Trans fluvium, scilicet Euphratem in Mesopotamia, non autem in Chaldea: sic enim se explicat *Josue* vers. seq., et vers. 14 et 15. Ita ex S. Augustino et Tostato Pererius.

cap. viii, mentionem facit, reditum Romani exercitus sub Joviano post mortem Juliani describens. Narrat Romanos, transacto Tigri, ad locum centum millibus passuum a Corduena remotum, via sex dierum emensa, ad Ur, Persicum Castellum venisse. Unde profectus primo Thialphata, deinde Nesbin iter fuit. Hanc *Urem* Abrahami fuisse patriam, ideo verisimile est, quia ab Uro Ammiani, que erat inter Nesbin et Tigrim, in Palestinam recta via erantibus, transandum erat *Carras* sive *Charane*, ubi Tharach conedit.

ET EDUXIT EOS DE UR CHALDEORUM. — « Ur » fuit urbs Chaldae: que alio nomine dicta est Camirine, teste Eupolemo apud Eusebium, lib. IX *Præp. Evang.* iv. Porro Chaldae dicuntur ab Hebreo, et Chald. *Chasdim*, mutata littera s in t, sicut ex *Obsequiis*; factum est Ulysses, *Chasdim* vero pluraliter in sing. habet *Chassad*, quod Hebraei nonnulli decurtatum putant ab Arphaxad: tres enim litteræ ultimæ in utroque nomine sunt eodem; nam vocales non æstimant Hebraei. Quare ipsi censent Chaldaeos oriundos et nominatos esse ab Arphaxad, filio Sem. Alii a Cased, filio Nachor, fratris Abrahæ, ortos et dictos putant Chaldaeos, de quo cap. xxii, 21. Sed hic posterior fuit.

Nota: Ur hic significat ignem; unde videtur hæc urbs dicta Ur, quod in ea servaretur et colebatur sacer ignis. Sic enim Persæ ignem sacrum quasi numen colebant in locis, que inde *Peris* vocat Procopius historicus in *Persis*. Pari modo ignem coluisse Chaldaeos tradit S. Hieronymus. Sic ergo Ur dicta videtur a cultu ignis, sicuti Heliopolis dicta est a cultu solis. Forte Ur eadem est cum Uram, quam Plinius lib. VII, cap. xxiv, ponit juxta Euphratem.

Hinc etiam noster Interpres lib. II *Esdræ*, cap. ix, 7, pro Ur, quod est in Hebræo, veritatem ignem; veritatem enim: « Deus, qui elegisti Abraham, et eduxisti eum de igne (hebr. de Ur) Chaldaeorum. » Ubi adverte Esdras omnino videri alludere ad hunc locum *Genes. q. d.* Deus, qui eduxisti Abram de Chaldaeorum urbe, que hebr. vocatur Ur, id est ignis: sic enim et alibi noster Interpres, propria urbi, hominum et locorum nomina subinde interpretatur per eorum significata, ut patet *Judic. xv, 19; Genes. xxvi, 20 et 22*, et alibi. Unde *secundo*, ignis apud Esdras accipi potest appellative, ut significet tribulationem; hujus enim in Scriptura symbolum est ignis, ut patet *Ps. xvi, 3; Ps. lxxv, 12*. Multas enim afflictiones Abramum passum esse a Chaldaeis, eo quod nollet adorare ignem, docet Josephus, S. Augustinus lib. XVI *De Civit. xiii*, et alii.

Potest *secundo*, ignis apud Esdras capi proprie; nam Hebræorum traditio est, Abramum hæc eadem de causa proprie in ignem, ut habet Esdras, a Chaldaeis injectum, sed ex eo per miraculum a Deo liberatum esse: quam traditionem licet initio suggillet, postea tamen approbat S. Hieronymus et, ut videtur, Ecclesia, que pro moribus orat, ut Deus eos liberet ab angustiis mortis, et ab igne gehennæ, sicut Abramum liberavit de Ur, puta de igne Chaldaeorum.

Idem indicat S. Scriptura, cum hanc educationem et liberationem Abrah de Ur Chaldaeorum, quasi rem magnam et admirabilem celebrat. Nec mirum est ejus non meminisse Josephum, Philonem et Paulum, *Hebr. xi*, uti objicit Pererius, quia illi tantum fere referant ea que habentur in S. Scriptura, uti sæpe de se proficitur Josephus. Moses etiam idipsum tacuit, quia compendio

omnia, tam Adami quam aliorum usque ad Abrami vocationem gesta perstringit. Quid enim habes in *Genesi* de actis Adæ, Seth, Enos, Mathusalem, et aliorum ante diluvium per 1656 annos? Ubi tamen adverte in hac traditione circumstantias quasdam fabulosas ab Hebræis admisceri, ut quod Aran, frater Abraham, in eundem ignem injectus, ab eo consumptus sit, eo quod non tantæ esset fidei quantæ erat Abram; nam Aran naturali morte esse defunctum satis indicat Moses vers. 28. Rursum, quod Nemrod, urgente Thare, patre Abraham, utpote idololatra, Abrahamum coniecisset in ignem. Nam Nemrod, sive Belus ante Abram mortuus est: natus est enim Abram anno 43 Nini, qui Belo patri defuncto successit, uti dixi cap. x.

Potest *tertio*, verti de Ur, id est, de doctrina.

		biennio post diluvium		Sem genuit Arphaxad,	
Arphaxad	} genuit	Sale	} cum esset	33	} annorum.
Sale		Heber		30	
Heber		Phaleg		34	
Phaleg		Reu		30	
Reu		Sarug		32	
Sarug		Nachor		30	
Nachor	Thare	29			
Thare	Abram	70			
				Summa 292 anni.	

Ergo Abram natus est anno 292 a diluvio, qui fuit annus mundi 1949.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic pars tertia *Geneseos*. Prima enim est a cap. 1 ad vi, continens gesta ab Adamo usque ad Noe, et diluvium. Secunda a cap. vi, hucusque, continens gesta a Noe ad Abram. Tertia hæc pars ab hoc capite ad cap. xxv, continet gesta Abrami. Hac ergo tertia parte Abram quasi pater credentium, sanctitatis et perfectionis exemplar nobis proponitur. Isque primo quasi incipiens virtutis iter usque ad cap. xvii, inde ut in eo proficiens usque ad cap. xxii, exinde ut perfectus ad cap. xxv. Vide de laudibus Abraham Philonem, S. Chrysostomum et Ambrosium, qui ait lib. I De Abraham cap. ii: Magnus plane vir Abraham, et multarum virtutum clarus insignibus, quem votis suis philosophia non potuerit æquare. Et infra: Tentatur ut fortis, incitatur ut fidelis, provocatur ut justus: facto preventit dictum Sapientum: Sequere Deum, etc. Hoc ergo capite Abraham, evocatus a Deo ex Chaldea patria sua, cum ampla promissione, peregrinatur in Chanaan, puta in Sichem et Bethel. Secundo, vers. 10, ob famem pergit in Ægyptum, ubi rapitur Sara a Pharaone; sed ob flagella a Deo immissa restituitur Abraham.

1. Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstrabo tibi. 2. Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et erisque benedictus. 3. Benedicam benedictibus tibi, et maledicam maledictibus tibi, atque in te benedictum universæ cognationis terræ. 4. Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus, et ivit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram cum egredere de Haran. 5. Tulitque Sarai uxorem suam, et Lot, filium fratris sui, universamque substantiam quam possederant, et animas quas fecerant in Haran: et egressi sunt ut irent in terram Chanaan. Cum-

(erroris et idololatriæ) Chaldeeorum: sic enim Noster *Urim* veritatem doctrinam, *Esodis* xxviii, 31, et alibi.

32. MELCHA, FILIA ARAN, PATRIS MELCHÆ, ET PATRIS JESCHÆ.— Jescham hanc esse Sarai, Abulensis et alii plerique opinantur. Sicut enim prior filia Aran, puta Melcha, nupta fuit Nachor patri suo, ita et secunda, puta Jescha sive Sara, nupta fuit Abramo patri suo, uti hoc versu subindicat Moses, et clarius cap. xx, vers. 12, ubi Abram Sarai vocat sororem suam, id est, neptem ex fratre Aran. Sarai enim non fuisse neptem Abraham ex fratre Nachor, satis hic indicat Moses, cum Abram et Nachor simul duxisse uxores commemorat.

Ex hoc capite colligitur chronologia mundi, scilicet a fine diluvii usque ad Abram fluxisse annos 292: id patet, nam

Escha et Sara.

Abram de ur, id est, ura Chaldaeorum, sive Hebræi fuit.

que venissent in eam, 6. pertransiuit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad conuallē illustrem: Chanaanē autē tunc erat in terra. 7. Apparuit autē Dominus Abram, et dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui edificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. 8. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra Orientem Bethel, tendit ibi tabernaculum suum, ab Occidente habens Bethel, et ab Oriente Hai: edificauit quoque ibi altare Domino, et inuocauit nomen eius. 9. Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad Meridiem. 10. Facta est autē fames in terra: descenditque Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi: praeuauerat enim fames in terra. 11. Cumque prope esset ut ingrederetur in Ægyptum, dixit Sarai uxori suae: Novi quod pulchra sis mulier: 12. et quod, cum viderint te Ægyptii, dicturi sunt: Uxor ipsius est; et interficient me, et te reservabunt. 13. Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis: ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tuam. 14. Cum itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem, quod esset pulchra nimis. 15. Et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudauerunt eam apud illum: et sublata est mulier in domum Pharaonis. 16. Abram vero bene usi sunt propter illam: fueruntque ei oves et boves, et asini, et servi, et famulae, et asinae, et camelae. 17. Flagellavit autē Dominus Pharaonem plagis maximis et domum eius, propter Sarai, uxorem Abram. 18. Vocauitque Pharaon Abram, et dixit ei: Quidam est hoc quod fecisti mihi? quare non indicasti quod uxor tua esset? 19. Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua, accipe eam, et vade. 20. Praecepitque Pharaon super Abram viris: et deduxerunt eum, et uxorem illius, et omnia quae habebat.

1. DIXIT AUTEM DOMINUS AD ABRAM: EGREDERE.— Putant aliqui Abramum bis vocatum fuisse a Deo: primo, in Ur Chaldaeorum, Act. vii, 2; secundo, hic ex Haran, ut pergeret in Chanaan. Ita Diosdorus et S. Hieronymus. Verum verius est tantum semel a Deo vocatum esse Abram, eandemque esse vocationem, de qua agit Moses hic, cum ea de qua agit S. Stephanus Act. vii. Eadem enim hic et ibi sunt verba: citat enim Stephanus haec verba Moysi; ac proinde una et eadem utrobique est vocatio. Unde patet hanc Abrahae vocationem contigisse non in Haran, sed in Ur Chaldaeorum; id enim asserit S. Stephanus, Actor. vii. Ita S. Augustinus, lib. XVI de Civit. xv. Est ergo hic prolepsis: «dixit autem,» id est dixerat autem, scilicet jam ante cum versaretur Abram in Ur Chaldaeorum (1): haec enim una Dei vocatio movit Abram, ut exiret primo ex Ur in Haran cum patre; deinde, ut ibi derelicto patre ex Haran pergeret in Chanaan, quo eum evocarat Deus. Non enim quievit Abram, donec prima Dei vocationi plene satisfaceret.

Dices: S. Stephanus asserit Abramum vocatum in Mesopotamia; ergo non fuit vocatus Abram ex Ur, quae est in Chaldaea. Respondeo: S. Stephanus Mesopotamiam late sumit, ut complectatur etiam vicinam Chaldaeam. Id ita esse patet ex eo quod subdit Stephanus: «Tunc exiit

de terra Chaldaeorum, et habitavit in Charan.» Sic Babylonem, quae est metropolis Chaldaeorum, Mesopotamiae annumerat Plinius, lib. VI, cap. xxvi.

DOMINUS.— Idem et clarius asserit S. Stephanus Act. vii. Fabulatur ergo Lutherus, dum Abramum non a Deo, sed a Sem vocatum esse asserit: fingit enim ipse Deum id indicasse Semo, Semum id retulisse Abram.

Nota, Deum Abrahae aliisque Prophetis tripliciter esse locutum, scilicet aliquando per somnia a se immissa, ut patet cap. xv, vers. 12; aliquando per angelos voce sensibili; aliquando per locutionem spiritualem in mente et phantasia, quo modo Abrahae hic locutus est Deus.

EGREDERE.— Hebraice לך לך *lech lecha*, «vade tibi,» q. d. Absolute vade, et egredere a patria et domo tua, amplius eo non rediturus.

Nota: Inter omnes homines hic primo a Deo vocatur Abram, ex patria sua Chaldaea in Chanaan: datur ergo hic typus vocationis omnium, qui vocantur ad fidem, gratiam, iustitiam, perfectionem et salutem. Hinc et Abram dicitur pater credentium et iustorum, idque primo, quia primus Abram ex media infidelitate Chaldaeorum hic evocatur a Deo, ejusque fides et obedientia tam fuit illustris, ut illico Deum vocantem secutus sit, licet nesciret quo vocaretur, et quo iret, Hebr. xi. Secundo, quia primus Abram promissionem accepit de Christo ex se nascituro, per cuius fidem et gratiam omnes gentes erant benedicendae. Tertio, quia Abram pater fuit Hebraeo-

Abram semel tantum vocatus est in Chanaan.

(1) Igitur in commate 32 cap. xi est prolepsis, quae optima quique scriptores uti solent. De tota hac Messiae promissione vid. Meignan, op. cit. p. 318 seqq.

tripliciter locutus est Prophetis.

Vocatus Abram est typus vocationis omnium.

rum; penes quos fere solos fuit fides et Ecclesia Dei usque ad Christum.

Tropologica, de triplici vocatione et renuntiatione vide Cassianum, initio Collationis 3. Nam Paphnutius Abbas, cap. vi, tria haec adaptat triplici abrenuntiationi. «Prima est, ait, qua corporaliter universas divitias mundi facultatesque contemnimus; secunda, qua mores ac vitia, affectusque pristinos animi carnisque respicimus; tertia, qua mentem nostram de praesentibus universis ac visibilibus evocantes, futura tantummodo contemplamur, et ea quae sunt invisibilia concupiscimus. Quae tria ut simul perficiantur, etiam Abrahae legimus Dominum praecipisse, cum dixit: Exi de terra tua, et de cognatione tua, id est de conversatione et moribus vitisque prioribus, quae nobis a nostra nativitate cohererent, velut affinitate quadam et consanguinitate cognata sunt; tertio, de domo patris tui, id est de omni memoria mundi hujus, quae oculorum occurrit obtutibus. De duobus enim patribus, id est, sive de illo qui deserendus est, sive de illo qui expetendus est, ita per David ex persona Dei canitur: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. Nam qui dicit: Audi, filia, pater utique est, et illum cujus domum vel populum oblivioni tradi debere persuadet, patrem nihilominus sua filiae fuisse testatur.» Rursus Philo, lib. De Migrat. Abraham, et eum secutus S. Basilius in cap. vi Isaiae, et S. Ambrosius, lib. I de Abraham, cap. ii, «migrationem de terra» tropologicè exponit, «fugam e carcere corporis et voluptatibus, tanquam custodibus carceris istius;» cognationem intelligit, «sensum familiarem usum, qui sensus sunt cognati mentis, et cum ea pars anima.» Per domum paternam accipit «mentem, sive intellectum et rationem, quae quasi pater potentias suas in singulas partes seminat, suas cujque operationes tribuens, et omnes gubernans.»

Alcivius sive Albinus Quaest. CLIV in Gen. ait, «Per tres egressiones, de terra, de cognatione, de domo paterna, significari egrediendum nobis de terreno homine, de cognatione vultuorum nostrorum, et de mundo qui diaboli domus est,» idque significari Psal. XLIV, vers. 11: «Obliviscere populum tuum et domum patris tui.» Hugo Victorinus, lib. II Alleg. in Gen. cap. ii, docet significari egressum animae de delectatione terrena et de conversatione prava, in qua sub patre diabolo vitium spiritualis tabernaculum esse conversationem honestam, altare fidem firmam, sacrificium actionem bonam.

DE TERRA TUA, — de Ur Chaldaeorum, quae est patria tua.

DE COGNATIONE TUA, — relinque cognatos tuos Chaldaeos idololatrias.

DE DOMO TUA. — Quia et domum tuam desce,

Abram reliquit omnia sua, cum quoque cognatis.

domum, inquam, tam splendidam, tam caram, in Chaldaea, nec solum domum ipsam, sed et incolas domus, puta fratrem patrem, et uxorem; si manere velint, relinque, et egredere solus, ut Deum vocantem sequaris. Ecce quot verbis, tot stimulis pungit, exercet et acuit Deus fidem et obedientiam Abrahae. Ita videtur Abram reliquisse reipsa domi in Chaldaea Nachor fratrem idololatriam, cum sua familia; nam capite praeced. vers. 31, solus Thare, Lot et Sara, cum Abraham egressi dicuntur ex Chaldaea in Haran: postea tamen Nachor, vel desiderio patris et fratris, vel quia ob discessum patris et fratris vexabatur a Chaldaeis, ex Chaldaea suos in Haran secutus est, ut patet cap. xxiv, 10.

Nota hic in Abramo conditiones et dotes perfectae obedientiae. Prima est, obedire prompte et libenter: prompte enim ipse Deum vocantem secutus est. Ita Cassianus jubet monachis, «ut praeter Abbatis mandatum, nulla penitus voluntas vivat in eis.»

Secunda est, obedire simpliciter, quod fit cum iudicium nostrum submitimus iudicio Superioris. «Exit» enim Abram «nesciens quo iret.» Ita Petrus et Andreas vocati a Christo, non hesitantes, non solliciti unde viverent, non considerantes quomodo rudes homines praedicationem fieri possent, sine mora secuti sunt Christum. «Crede tibi salutare, quidquid monasterii propositus praecipit, nec de majorum sententia iudices, cuius officii est obedire, et implere quae iussa sunt, dicente Moysi: Audi Israel, et tace,» inquit S. Hieronymus ad Rusticum; et S. Gregorius: «Nescit iudicare, quisquis perfecte didicerit obedire.»

Tertia est, obedire hilariter: Abram enim cum Sara, Lot rebusque omnibus letus exivit ex Ur. S. Basilius in Constitut. monast.: «Apostoli, ait, submissa mentis cervicis obedientiae jugum subierunt, alacrique animo in fora, in contumelias, in lapidationes, in ignominias, in crucis, in varias nece processere: hanc obedientiam praestet monachus.»

Quarta est, obedire humiliter: Deo enim ardua praecipienti humiliter subiecit se Abram, dicens cum Psalme: «Nonne Deo subjecta erit anima mea?» et: «Ut iumentum factus sum apud te;» hinc non oblidit senium patris, non vis molestias, etc.

Quinta est, obedire viriliter et constanter: Abram enim viriliter superavit omnes difficultates cognationum et itinerum, ut obediret Deo. Recte S. Augustinus, lib. I Soliloq. xv: «Constanter, ait, Deo crede aique te totum committe, quantum potes: ita enim ipse te ad se sublevare non desinet, nihilque tibi evenire permittit, nisi quod tibi prosit, etiamsi nescias.»

Sexta est, obedire indifferenter: indifferens enim erat Abram ut iret quoamque eum vocaret Deus; Deo enim se totum resignabat. «Nihil gra-

in Chaldaeis.

Proprietates obedientiae.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

scilicet *benedicentur se*: hoc enim significatur ultima conjugatione *hitpaal*, sicque dicendum fuisset *הִתְבַּרְכוּ hitbarechu*. Rursum versionem ac sensum Pagnini plane excludit versio ac sensus S. Pauli, *Gal. iii, 8*. Paulus enim citans hunc locum ait: «Benedicentur in te omnes gentes, » puta «omnes cognationes (familie, tribus, gentes) terre; » sicut enim omnes omnino gentes in Adamo maledicte et mortue sunt, ita et in Christo omnes benedictæ et justificatæ sunt.

4. SEPTUAGINTA QUINQUE ANNORUM ERAT ABRAHAM, CUM EGREDERETUR DE HARAN. — Abram natus est anno Thare 70; rursus Abram egressus est de Haran annos natus 75: ergo egressus est de Haran, cum pater ejus Thare ageret annum ætatis 145. Post hunc Abrashe egressum de Haran, vixit Thare adhuc 60 annis; mortuus est enim annum ætatis 205.

Dices: Quomodo ergo S. Stephanus, *Act. vii*, asserit Abram exisse de Haran, post mortem Thare?

Aliqui ex hoc loco, *Act. vii*, putant Thare genuisse Abramum anno ætatis sue non 70, sed 130: his enim 130 annis, si addas hos 75 Abram, cum egressus est de Haran. habebis annos 205 vite Thare; ita ut illo anno 205 statim a morte patris Abram exivisset de Haran. Ita Lyranus et Tornilius. Sed hoc repugnat capiti præced., vers. 26, ubi discrete dicitur quod Thare anno ætatis sue, non 130, sed 70, genuerit Abramum. Quod si his 70 annis addendos dicas alios 60, ut fiant 130, incertam facies, et turbabis totam S. Scripture chronologiam, quam Moses in Genesi tam ordinate perexit.

Respondeo ergo, Abram ex Ur Chaldeeorum cum Thare migrans in Haran, parvo tempore, et forte tantum aliquot mensibus, ibi cum patre substitit, ac mox valadicens patri, ex Haran cum Lot perrexit in Chanaan, eo enim primitus vocatus fuerat a Deo: cui vocationi Abram gestiebat et festinabat obedire; unde et Moses hic nullius rei ab Abramo in Haran geste meminit, sed tantum capite præcedenti, vers. 34, significat eo, ex Ur, Abramum migrasse, et mox hoc cap. subiicit, eum ex Haran progressum esse in Chanaan, quo a Deo evocabatur: Abram ergo in Chanaan, vivente adhuc patre, peregrinatus est ad sexaginta annos, quibus exactis moritur ejus pater Thare in Haran: redit ergo Abram in Haran, ut patrem sepeliat, et hereditatem cernat, quo facto rursus revertitur in Chanaan.

Hic herato Abramum vocat Deus, promittitque ejus seminii terram Chanaan, cap. xv, vers. 15: qua de eausa Abram constituit in Chanaan sedem figure.

De secunda Abrami ex Haran in Chanaan professione loquitur S. Stephanus, *Act. vii*, cum ait: «Et inde (ex Haran) postquam mortuus est pater ejus (Thare), transtulit illum (Abramum) in terram istam » (Chanaan), ubi pro *transtulit* græce

est *παρεσευε*, id est firmiter collocavit, sedem fixit. Post mortem enim Thare, Abram secundo veniens in Chanaan, ibi firmiter et jugiter mansit.

Hæc est ergo epitome annorum Thare: Thare anno 70 genuit Abram; anno vero 145 Thare patris sui, Abram ex Haran profectus est in Chanaan; anno postea 60 moritur Thare, scilicet anno ætatis sue 205, qui fuit Abrashe 135.

Nota: Ab hoc anno 75 vite Abraham, quo ipse a Deo ex Ur evocatus est in Chanaanem, usque ad egressum filiorum Israel ex Agypto, ad eandem Chanaanem possidendam, fluxerunt anni 430, ut patet *Galat. iii, 17*; *Exodi xii, 40*.

5. LOT, FILIUM FRATRIS SUI, — filium Aran: erat Ver. 8, ergo Lot frater Saræ, uxoris Abraham.

ANIMAS QUAS FECERAT IN HARAN. — «Facere, » Hebræis idem est quod parare, acquirere, sive per emptionem, sive per generationem, sive alio quovis modo. Rursus per animas synecdochice intelligit homines; nam pecora intellexit per substantiam, quæ processit. Substantia enim et opes priscorum fere erant pecora, q. d. Abram et Lot duxerunt secum tam pecora, quam homines, sive quos quasi servos emerant, sive quos servi et ancille eorum genuerant: hos enim quasi servos sibi natos acquirere, et faciebant esse suos Lot et Abram: nam nec Abram, nec Lot ullam adhuc genuerant prolem.

Secundo, Hebræi facere animas spiritualiter explicant: quia, inquit, Abram viros plurimos, et Sara mulieres multas ab infidelitate ad Dei cultum traderunt: itaque eis quasi Deo fecerunt et procreantur; unde Chaldeo verit, «et animas quas legi subiecerunt in Haran.»

Ex dictis facile patet fabulosum esse quod narrat Nicolaus Damascenus apud Josephum et Eusebium, scilicet Abramum, antequam veniret in Chanaan, vixisse Damasci, ibique quasi regem regnasse; et quod narrat Justinus, lib. XXXVI, cum ait: «Judæis origo est Damascena, nomen urbi a rege Damasco: post Damascum, Abraham, Moses, Israel reges fuerunt; » in quibus verbis tot penes sunt errores, quod verba.

6. USQUE AD CONVALLIEM ILLUSTREM. — *עד מורא* Ver. 4, *עד מורא* ad *elon more*. *Elon* quercum et quercetum, indeque convalliem, sive planitiem quercubus consitam significat; unde Chaldeo verit, *usque ad quercetum More*; Septuaginta, *usque ad quercum excelsum*. Clare veritas, *usque ad quercum, vel quercetum More*, id est illustre (1): «si enim hoc nomen proprium loci ita dicti, quod illustris esset, tum quercubus, tum agrorum amonitio;

(1) A verbo *ראו*, vidit, hinc *conspicuum esse*. Multi vertunt, *usque ad Terebinthum Moreh*; *Moreh* enim est *terebinthus*, non *quercus*; *Moreh* vero videtur nomen viri esse, a quo arbor illa aut tractus nomen habuit. *Usque ad locum Sichem*, quod præcedit, id est, ad eum locum, ubi deinde urbs Sichem extracta est. Nam Sichemus, Gen. xxv, 2, a quo urbs illa vel condita est, vel certe nomen accepit, Abrahami tempore nondum natus fuit.

irrigatur enim medio Jordane, sicut paradisus Domini, et sicut Agyptus. Est hoc quercetum, sive hæc convallis sita juxta Sichem, sessequæ porrigit a Bethan, sive a mari Galilee, juxta descensum Jordanis, usque ad mare Mortuum; imo complectebatur ipsum mare Mortuum; sive locum ejus, ante subversionem Sodomæ: ita Forchardus. Falluntur ergo, qui convalliem More volunt esse convalliem Mambræ, quæ ita dicta est a possessore Mambræ, de qua cap. xiv, vers. ult.; nam Mambræ est juxta Hebron, More vero est juxta Sichem. Vide de hac convalle More Andream Masium in cap. vii *Josue*, 30, ubi vult dici convalliem More, a radice *מורא* *raa*, id est vidit, quod in *hiphil* significat ostendit, videre fecit; quasi convallis More sit idem quod convallis ostendentis, vel monstratoris, scilicet Dei: eo quod Deus Abraham in hac valle ostendit et monstravit terram Chanaan (sicuti ei promiserat vers. 1), ut patet cap. xiii, vers. 14; quia enim hæc vallis valde pulchra, illustris (uti verit noster Interpres) et spectabilis est: hinc in ea quaquamversum Chanaanæ amplitudinem et pulchritudinem Abrahæ ostendit Deus. Sic ab eadem radice *raa* vocatur mons Moria, quasi mons visionis Dei, ut patet cap. xxi, vers. 2.

CHANEANEUS AUTEM TUNC ERAT IN TERRA. — Chananeus tunc incolebant convalliem illustrem jam dictam, quam Deus eis extorquere et tradere Abrahæ posteris jam parat et destinat, ut patet ex sequentiibus.

7. APPARUIT AUTEM DOMINUS ABRAHAM, — per angelum, qui in corpore assumpto, quasi personam Dei representans, vice Dei locutus est Abrahæ. Omnes enim corporales Dei apparitiones, quæ narrantur in veteri Testamento, non per Deum immediate, sed per angelos esse factas, docent Patres.

SEMINI TUO DABO TERRAM HANC, — posteris tuis Judæis, ex Isaac descendentibus, dabo Chanaanem.

Anagoge, terra promissionis est cælum, semen sunt fideles et sancti.

EDIFICAVIT IBI ALTARE, — in quo scilicet Abram victimas Deo obtulit in gratiarum actionem, pro Chanaanæ suis posteris a Deo promissa. Nec dubium quin Abram suos eo evocaverit, quin et extraneo, atque coram eis verum Deum predicaverit et celebraverit, promissionesque sibi factas confessus sit, insuperque Deum invocaverit. Omnia enim hæc altaris publici constructio in se complectitur, scilicet confessionem, laudem, prædicationem, oblationem et invocationem solemnem et publicam.

8. AD MONTEN QUI ERAT CONTRA ORIENTEM (Orientalis) BETHEL (1). — Totatus putat hunc montem

(1) Et inde transgredientes. Hebræica est, et *recollit inde*, paxillos scil. terræ infixos, quibus alligata erant tentoria.

esse Garizim et Hebal, de quo *Deuter. xxviii*. Est prolepsis: vocatur enim Bethel, qua tum vocabatur Luza: nam postea a Jacobo vocata est Bethel, cap. xxviii, vers. 19. Recte S. Ambrosius: «Ubi Bethel, ait, est, hoc est domus Dei, ibi et ara; ubi ara, ibi et invocatio Dei nostri.» Hæreticis desunt ara et Bethel, ergo et vera invocatio cultusque Dei (2).

10. DESCENDITQUE IN AEGYPTUM. — Chanaanæ Ver. 14, enim altior est Agypto, ut eo peregris descendere debeat; hinc et Agyptus ob exundationem et obliuionem Nilii fertilior Chanaanæ, non sensit hanc Chanaanæ famem. Adde, descendere in Scriptura sæpe significat ire. Sapienter S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, cap. ii: «Exercetur, inquit, athleta Dei et duratur adversis: in desertum abiit, famem incidit, in Agyptum descendit. Compererat in Agypto lasciviam esse juvenum luxuriam, etc., monuit uxorem ut sororem se diceret. Sara, ut tueretur maritum, mentia est germanitatem.»

13. DIC QUOD SOROR MEA SIS. — Non mentitur Ver. 13, Abram; erat enim Sara ejus soror eo sensu, quo dicam cap. xx, vers. 12.

Dices: Saltem Abram hic uxorem suam exponit adulteri periculo. Ita Calvinus, qui hic Abramum in lenocinii suspitionem vocat.

Respondeo negando idipsum: nam Abram Saræ tantum jubet tacere quod sit uxor, et vere dicere quod sit soror sua, idque ob presens vitæ suæ periculum. «Periculum enim nunquam sine periculo pellitur.» Cavit ergo hic vitæ suæ Abram, ne, quia maritus, occideretur, quod cavere poterat et debebat; reliquum, quod cavere ob Agyptiorum incontinentiam non poterat, Deo commendavit, videlicet ne uxor eriperetur et violaretur. Sciebat enim se in hoc præsertim articulo necessitatis, Deo curam esse, cepitque hic pater fidei contra spem in spem credere. Ita S. Augustinus, lib. XXII *Contra Faustum*, cap. xxxiii. Unde non male censet Pererius Abramum Dei instinctu hæc dixisse et fecisse. Adde, confusus est Abram constantiæ et castitati Saræ (tot enim annis eam pudicissimam expertus erat) quod nunquam peccato consentiret.

15. ET NUNTIAYERUNT. — Hebræice *וַיִּרְאוּ* *vairu*, Ver. 15, et viderunt. Ita et Septuaginta. Noster vero videtur legisse *וַיִּרְאוּ* *eniagidu*, facile enim *ד* in *ו*, et *ר* in *י* et *ל* commutatur. Nostro favet quod *ו* et *וּ* videntur, immediate ante præcessit; unde non videtur mox repitulum fuisse a Mose.

IN DOMUM, — non ad stuprum, sed ad matrimonium, quasi conjux saltem secundaria regis futura, ut patet vers. 19 (3).

(2) Et invocavit nomen Domini, id est victimas maculavit, et solemnii ritui obtulit Domino. Cf. xiii, 4.

(3) *Principes*, id est, processus, aulici; juxta alios, protecti regionibus Chanaan vicinis, aut Numarche, qui peregrinos adventantes, presertim eos, qui, ut Abrahamus, magnum agmen ducant, observare jussi erant.

Abram
ex
Haran
in
Gelu-

ad.

Conwalli
More, id
est illud
trik.

vers. 16. 16. ABRAM BENE USI SUNT. — Hebraice est *וְהֵתֵב* *heteb*, id est *benefecit*, scilicet Pharao (ac consequenter ad exemplum regis ceteri ejus aulici benefecerunt) Abram (1).

vers. 17. 17. FLAGELLAVIT AUTEM DOMINUS PHARAONEM. — non ob adulterium, quia nesciebat esse conjugem Abraham, sed ob vim Saræ illatam, quia invitam rapi jusserat. Vere S. Ambrosius, lib. II *De Abraham*, cap. IV: « Afflictiones, ait, viro forti coronæ sunt, invalido infirmitates sum. »

PLAGIS MAXIMIS. — Rabbini carnæ plagam hanc putant fuisse fluxum seminis et impotentiam copulæ. Unde quod nos habemus, « propter Saram, » hebraice est, *propter verbum Saræ*: quod ipsi vertunt, *propter angelum Saræ*, quod nimirum hic angelus fuerit custos pudicitie Saræ, cumque ei diceret Sara: Percutite talem (a quo scilicet ipsa suæ castitati timebat), mox percutiebat eum angelus et faciebat impotentem, ita ut ad Saram accedere, nec vellet, nec posset. Fabule hæc sunt Judaicæ.

Secundo, Josephus plagam hanc censet fuisse pestilentiam; rursus, tumultum et seditiones populares.

Tertio, Philo et Pererius censent fuisse morbos et dolores gravissimos; ita ut nec diu, nec nocte quiescere aut respirare Pharao posset.

Quarto, Catholici Doctores passim censent fuisse sterilitatem, tam hominum, quam animalium; hac enim præna ob similem Saræ raptum punivit Deus Abimelech cap. XX, vers. 17 et 18. Hinc recte infert Procopius Saram apud Pharaonem castam et inviolatam permansisse. Deus enim qui hic injuriam Abraham, per Saræ raptum illatam, tam graviter vindicavit, multo magis eidem eandem inviolatam servavit; unde hic impleri cepit illud *Psal.* CIV, 14: « Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges. » Adde, solebant mulieres per plures dies ungi, ornari et preparari, antequam ad torum regis admitterentur, ut patet de Esther.

Videmus hic igitur primo, verum esse illud *Psal.* CXLV: « Dominus custodit advenam, pupillum et viduam suscipiet; » hujusmodi enim personæ

Pharao non est nomen proprium, sed communis regum Ægyptiorum titulus, qui eis tribuebatur usque ad tempora Ezechielis, *Ezech.* xxxii, 2. Significat autem hoc nomen in lingua Ægyptiaca *regem*, ut Josephus dicit, *Antiq.* lib. VIII, cap. II, et ex lingua Coptica ostendi potest. Nam in ea lingua OYPO est rex, et præmissio articulo III-OYPO, unde OYPO.

(1) Quod hoc versu medios inter *asinus* et *asinæ* inseruntur *servi* et *ancilla*, offendit Hubigantium, præsertim quia verendum putat, fuerunt illi *asini* et *servi*, *ancilla* et *asinæ*. Ideo Hebræum textum ipse corrigere vult ex Samaritano, ubi meliori ordine eadem nomina legi ait. Sed male. Nam hæc vocabula *ἰσθηταὶ* et *δουλοὶ* adhibita indicant Pharaonem suæ liberalitati nec ordinem nec modum constituisse, et multis beneficiis ita Abrahamum commulasse, ut se invicem tradere viderentur. Insuper, Hebræum hodiernum verti posse ac debere, fuerunt illi *oves bovesque*, et *asini*, et *servi* et *ancilla*, docet accensus.

derelicta, Deo speciali modo curæ sunt. Unde *Psal.* IX, dicitur: « Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor; » hinc in lege sæpe præcipitur, ne molesti sint peregrinis; hospitibus enim tutela et fides debetur. Videmus secundo, quantum Deus curet et protegat justos. Unus hic Abram justus plus Deo curæ est; nam Pharao cum omni regno, et propter unum justum etiam regem flagellat: quis igitur non libenter serviat Deo, qui tam fideliter suis adest et assistit? Videmus tertio, quod Deus specialis est vindex conjugii: nesciebat rex Saram esse uxorem Abraham, et tamen flagellatur cum tota domo, tantum peccatum est adulterium.

Unde S. Ambrosius lib. I *De Abraham*, cap. II: « Unusquisque, est, se castum præbeat, alienum non affectet torum, nec latendi spe, aut faciendi impunitate alienam uxorem incestat; non incuria aut stultitia provocetur mariti, aut absentia longiore. Adest præsul conjugii Deus, quem nihil lateat, nullus evadat, nemo irrideat. Vicem absentis mariti tuetur, servat exubias, imo sine exubias deprehendit reum, antequam faciat quod paraverit: in animis singulorum, in mentibus universorum crimen agnoscit. Et si maritum, adulter, felleris, non falles Deum; et si maritum evaseris, et si iudicem fori luseris, non evades iudicem totius mundi. Ille gravius ulciscitur injuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. » Subdit S. Ambrosius Abram meritum esse hanc Dei tutelam per pietatem, qua Deo jubenti in Ægyptum descenderet, obedivit. « Nam quia studio obeundi celestis oraculi, uxorem quoque in periculum dedit pudoris, etiam castimoniam conjugii defendit, » scilicet Deus. Sic in Vitis Sanctorum legimus, Monachos a suis Abbatibus missos ad feminas pietatis causa, cum libidinis stimulo tentarentur, obedientie merito et presidio, orandoque tentationem superasse. Tantas vires, tantam tutelam in periculis præstat obedientia.

DOMUS EJUS. — Nam aulici ejus et domestici ad Saræ raptum et detentionem concurrerant et juverant.

18. QUOD UXOR TUA ESSET. — Scivit id Pharao revelante Deo, ait S. Chrysostomus. Addit Josephus sacerdotes Ægyptiorum, in hac plaga deos, vel potius demones suos consulentes, idipsum Pharaoni indicasse. Potuit denique Pharao, tale quid suspicans, Saram interrogare, et ex ea veritatem cognoscere, uti factum esse putat Pererius.

19. UT TOLLEREM, — ut non dubitarem eam (putans esse liberam) tollere mihi in uxorem.

Tradit Josephus Ægyptios ab Abramo matheisin didicisse. Verum a Josepho, Mose et Hebræis in Ægypto habitantibus potius id factum esse videtur, idque indicatur *Psal.* CIV, 21; nam Abram non videtur diu hæsisse in Ægypto (2).

(2) Vers. 20. *Super Abraham*, hebr. עָרַךְ, de eo, id est propter eum. Alii: Suis jussit Pharao ut agerent que ad Abrahamum pertinebant, scil. ut deducerent eum, etc.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Abram a Lot se separat. Lot Sodomam eligit, Abram Chanaanem; quam vers. 14, et Deus ostendit et promittit.

1. Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Lot cum eo, ad australem plagam. 2. Erat autem dives valde in possessione auri et argenti. 3. Reversusque est per iter, quo venerat, a meridie in Bethel, usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel et Hai: 4. In loco altaris quod fecerat prius, et invocavit ibi nomen Domini. 5. Sed et Lot, qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula. 6. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter. 7. Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot. Eo autem tempore Chanaanæus et Pherezæus habitabant in terra illa. 8. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne, quæso, sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos: fratres enim sumus. 9. Ecce universa terra coram te est: recede a me, obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo; si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. 10. Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur, antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhæam, sicut paradisus Domini, et sicut Ægyptus venientibus in Segor. 11. Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, et recessit ab Oriente: divisique sunt alterutrum a fratre suo. 12. Abram habitavit in terra Chanaan: Lot vero moratus est in oppidis, quæ erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis. 13. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis. 14. Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est ab eo Lot: Leva oculos tuos, et vide a loco, in quo nunc es, ad Aquilonem et Meridiem, ad Orientem et Occidentem. 15. Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. 16. Faciamque semen tuum sicut pulverem terræ: si quis potest hominum numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit. 17. Surge, et perambula terram in longitudine, et in latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. 18. Movens igitur tabernaculum suum Abram, venit et habitavit juxta convallem Mambre, quæ est in Hebron: ædificavitque ibi altare Domino.

vers. 1. 1. AD AUSTRALIS PLAGAM. — respectu Chanaanæ, sive Judææ; ad hanc enim semper plagas mundi accommodat S. Scriptura, utpote Judææ scripta; erat ergo hic locus Judææ australis, Ægypto vero aquilonaris: rediit enim Abram in Bethel, unde exierat.

vers. 4. 4. IN LOCO ALTARIS. — ad locum altaris, in quo scilicet cap. XII, vers. 8, altare erexerat. Patet ex Hebræo.

vers. 5. 5. QUI ERAT CUM ABRAM. — Hisce verbis significat Moses, quod Lot propter societatem Abraham fuerit a Deo benedictus et locupletatus.

TABERNACULA. — papiliones, in quibus ipse cum sua familia debebat: nec enim in domibus, sed in casulis, quasi peregrini debebant, ad Hebr. cap. XI, vers. 9.

6. NEC POTERAT EOS CAPERE TERRA. — Eadem Chanaanæ portio non sufficiebat ad pascua, quibus alerentur tot tantique greges utriusque. « Scenare vitium, ait S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, cap. III, ut divites terra non capiat. Nil enim satis est divitum cupiditati. Quanto ditior quis fuerit, tanto avidior ad possidendum est. Extendere agri terminos cupit, et vicium excludere. Numquid hujusmodi Abraham? minime. Tamen ut minime avarus electionem offert, ut justus dissensionem amputat. »

7. UNDE FACTA EST RIXA. — dum quisque pastorum meliora pascua suis gregibus assignat. Vidit hic quomodo opes pariant lites et rixas, etiam inter fratres et cognatos amicissimos, unde S. Chrysostomus, *homil.* 33: « Aucta sunt, ait, ar-